

Q. D. B. V.

DISSERTATIONEM

DE

FIDE JURIDICA,

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,

SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO
DN. FRIDERICO WILHELMO,
ELECTORATUS BRANDENBURGICI
HEREDE, &c. &c. &c.

SUB PRÆSIDIO

DN. CHRISTIANI THOMASII, JCTI,
CONSILIAR. ELECTOR. BRANDENB.
ET PROF. PUBL.

Publicæ Eruditorum disquisitioni submittet

MATTHÆUS LUPIN,

Memminga Suevus.

ad Diem 2. Decemb. M DC XCIX.

H. L. Q. C.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,

LITERIS CHRISTOPHORI SALFELDII,
TYPOGR. ELECT. BRAND.

S. R. I.

Illustris ac Liberæ

REIPUBLICÆ MEMMINGENSIS

ORDINI SENATORIO,

VIRIS

*Generosis, Magnificis, Perstrenuis, No-
bilissimis, Amplissimis, Prudentissimis,*

DOMINIS

CONSULIBUS,

PRÆTORI,

SECRETIORIBUS,

SYNDICO, cæterisque

SENATORIBUS

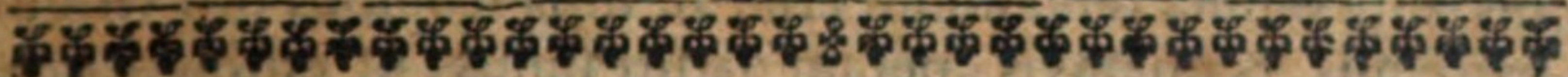
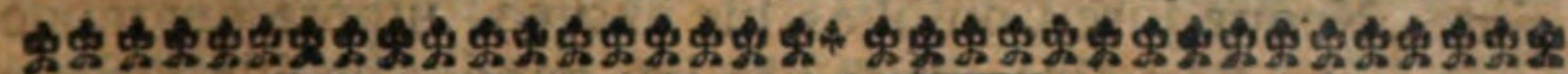
gravissimis,

Patronis, Parenti ac Fautoribus suis

maxime Venerandis

Disputationem hanc dedicat

MATTHÆUS LUPIN.

B. C. D.

Differtatio de Fide Juridica,

CAP. I.

De

FIDE IN GENERE.

§. I.

Nter varias causas, cur per *Materia dis-*
 tot secula tantæ & tam graves con- *scultas & Fi-*
 troversæ de fide, plerumque modo *dei ambigui-*
 turbulentissimo agitata fuerint, & *tas,*
 adhuc animis, ira, invidia, & vindicta
 repletis agitentur, etiam illa ex præ-
 cipuis esse videtur, quod fidei vox
 plurimis significatibus obnoxia ab il-
 lis, qui de fide quid literis prodide-
 runt, non satis accurate ab æquivocatione fuerit liberata, sed
 plerique vel rem illotis quod ajunt, manibus aggressi de varie-
 tate significationum istarum plane non fuerint solliciti, vel su-
 perfunctorie saltem & notatis generaliter aliquot vocis acce-
 ptionibus parum ad rem ipsam momenti afferentibus, tractave-
 rint, potissimum vero fidem quæ cordis opus est, cum fide spe-
 culationum, aut fidem Historicam, cum fide Juridica miscuerint,
 & cum harum singulæ diversas regulas observent, istas inter se
 satis aperte confuderint, atque sic rem in se satis obscuram, ex-
 planationibus suis ac disputationibus obscuriorem reddide-
 rint.

rint. Neque Jure Consultos hic excipio, utpote qui modo memoratas fidei differentias nec ipsi quoties de fide Juridica aut Historica quid scribendum fuit, observarunt. Quare nobis ante omnia tentandum erit, ut istos scopulos pro viribus evitemus, & quamvis operam daturi simus, ut distinctissime hic procedamus, veniam tamen facile speramus ab æquis lectoribus, si in hac materia difficili, nemine, quod sciamus, præeunte forte erraverimus.

Fides proprie de homine dicitur, & ejus anima.

§. 2. Id inter omnes facile constare arbitramur, fidem, etsi improprie (ut omnes fere affectiones animæ humanæ) etiam de bestiis prædicetur, ut quando rerum naturalium scriptores multa de fide canum commemorare solent; proprie tamen de solo homine dici, & quamvis fides de toto homine prædicetur, qui & ipse fidelis inde, item homo bonæ ac malæ fidei &c. dicitur, nullum tamen restat dubium, quod fides non afficiat hominis corpus, aut ejus membra, sed quod denotet affectionem animi humani immaterialis & invisibilis.

Ergo non proprie de Deo.

§. 3. Scimus equidem, quod Fides etiam inter prædicata DEI reperiatur, cujus fidelitatem & sacræ literæ inculcant, & de qua neque sana Philosophia dubitare permittit. Sed nihil mutamus. Etenim jam alibi ostendit Dominus Præses, nihil, quod de creaturis proprie prædicatur, de Deo simili modo prædicari, cum repugnet enti infinito, ut in quacunque propositione de eo quid affirmetur, quod definiri possit, adeoque finitum sit. Unde sicuti constat, prædicata Deo tributa, quæ a corpore, etiam humano sunt desumpta, ἀνθρωποπαθεῖς, h. e. improprie de Deo dici, ita & pari ratione prædicata omnia animæ humanæ ad Deum applicata non proprie h. e. non univoce & eodem sensu, uti de homine dicuntur, & qui definiri possit (ita enim in Logicis univoca seu propria prædicata, quatenus impropriis & æquivocis opponuntur, describi solent) sed ἀνθρωποπαθεῖς prædicantur.

§. 4. Observavimus tamen hac Doctrina nonnullos offendi.

Quibus

Quibus uti facile indulgemus ut ingenio suo vel pro lubitu, vel pro conscientia utantur, modo similem licentiam nobis relinquunt, ita malle non nemini istud non excidisse, quasi pia animæ doctrinam nostram horreant. Optassemus, ut pia ejusmodi animæ vel ex recta ratione vel ex sacris literis quicquam quo sententia nostra oppugnari posset, attulissent, neque in nudis contradictionis terminis mansissent. Jam cum istud quidem factum non sit, vix aliud possumus regerere, quam quod in seculo vivamus, ubi pietas partim aperte exulat & oppugnatur, partim magno studio & affectatione excolitur ac ostenditur, rarissime vero deprehenditur, quia rarissimi sunt illi, qui & casti sunt, & humiles, & mansueti, & misericordes, & benefici &c. Uti vero fatemur, etiam imbecillum in fide a fratribus esse rationem habendam, ne scandalum illis detur, etiam in rebus alias indifferentibus; putamus tamen doctrinam istam de infinita Dei eminentia nullum prædicatum proprie sic dictum, quo essentiam ejus circumscribere aut concipere valeamus, admittente, cum maxima erga divinum numen veneratione, & humili agnitione imbecillitatis humanæ sic egregie convenire ut istæ animæ, qui horrorem ex hac doctrina sentiunt, causam habeant, scrutandi intima cordis proprii, ac videndi, annon seipsos in persuasionem pietatis decipiant, & annon potius ad illas animas pertineant, de quibus loqui solent Domini Theologi in communi definitione scandali accepti.

§. 5. Cæterum cum anima hominis inter alias functiones, quas per totum hominis corpus exerit, duabus & præ reliquis eminentibus gaudeat, intellectu & voluntate, quarum illa in cerebro, hæc in corde humano operationes suas exercet, & alias utraque harum diversis plane affectionibus prædita sit, ex quibus diversæ etiam regulæ & axiomata formari solent; fides vero & pro affectione intellectus & pro affectione cordis fumatur; opera danda est, ut ista duplex fides probe inter se secernatur, cum ab accurata distinctione intellectus & voluntatis magna pars veræ sapientiæ dependeat, & vel egregius alias Cartesius,

fius, dum voluntatem in cerebro ponit, & affirmationes ac negationes, omnium aliorum consensu attributa intellectus cogitantis, in principiis Philosophiæ suæ ad actiones voluntatis refert, exemplo suo docere potest, quam periculosum sit ei, qui naturas rerum inquirere satagit, multo magis autem illi, qui omnia naturæ phænomena & totius universi structuram demonstrare ex principiis suis promittit, si in notitia sui ipsius, & eorum, quæ omnes homines tam profunde & intime sentiunt, tam notabiliter aberret & hallucinetur.

Fides i. e. affectio voluntatis nihil aliud est quam fiducia.

§. 6. Porro fides cordis nihil aliud est, quam fiducia, sive in hac fiducia hominem ad se ipsum & actiones proprias referas sive ad alios homines. Inde bona fide aliquid agere, fidere alicui, fidem habere. Et quia fiducia securitatem parit, hinc & sæpe apud Latinos bona fide agere ille dicitur, qui nimis confidenter, etsi cum summa negligentia aut impudentia etiam tale quid agit, quod non laudem, vel etiam plane reprehensionem merebatur, modo id sine astu & fallacia faciat, ac se iniuste aut turpiter facere ignoret. Imo quamvis in istis locutionibus, fidem dare, fidem servare, fidei vox in alio significato accipi videatur, pro dictorum scilicet conventorumque veritate & constantia, sic dicta secundum Ciceronem *1. off. c. 7.* quia *Fiat* quod dictum est, revera tamen & istæ locutiones ad fiduciam referri possunt, cum is, qui fidem alteri dat, hac datione intendat fiduciam in ipso excitare, ut sibi fidem habeat, & per istam voluntatis constantiam, quæ servatione pactorum declaratur, simul fiducia alterius, cui quid promissimus, conservetur. Ciceronis autem derivatio, jam notantibus id Lexicographis (*vid. præprimis Excell. nostri Cellarii Fabrum hac voce,*) magis allusio Stoica est, quam vera etymologia.

Credere &

Fidere an synonyma sint?

Fidelitas.

Credulitas.

§. 8. Cæterum quemadmodum in idiomate vernaculo *trauen und glauben* sæpe synonymice usurpantur, ita & in lingua latina *fidere & credere* fere idem significant. Non pigebit tamen hinc inde observare ubi synonymia ista fallat. Ita credere alicui, sæpe denotat fiduciam ponere in aliquo, seu fidere alicui,

alicui, non tamen ista duo æque late patent. Cuicunque fido, credo, sed non omni, cui credo, fido. Similiter a voce fidere fides dicitur, item fidelitas & fidelis. At substantivum quod fidei respondeat ἀπὸ τῆς credere non habemus. Fidelitati & fidei Grammaticæ quidem correspondent derivationes credulitatis & credulorum, sed moraliter magna inter ista est differentia, fidelitas ad virtutes pertinet, credulitas ad vitia seu naves. De reliquis differentiis videbimus suo loco.

§. 8. Vivimus vero iis temporibus, ubi ad stabiliendam *Fiducia tantum in corde* veram sapientiam sæpe ob sapientes hujus sæculi inculcari debent prolixius res alias certissimæ. Notavimus, neminem forte dubitare, quin fides cordis sit fiducia, sed deprehendimus *est, non in cerebro.* multos dubitare, an omnis fiducia in corde sit, & annon etiam detur fiducia in intellectu. Putamus autem posterius esse falsum. Omnis fiducia est conjuncta cum certitudine. In intellectu vero nihil deprehendis, quam hæc tria: cogitationem certam, dubiam & probabilem. Cogitationes certas scimus, non credimus. Et quæ intellectu credimus, de iis intellectualiter certi non sumus. Porro omnis fiducia affectus est. Nullus autem affectus in cerebro est, uti nullus intellectus, qua a voluntate distinguitur, est in corde.

§. 9. Unde sponte se exerit, communiter, etiam ab iis, qui *Certitudo* maxime eam inculcare debebant, neglecta distinctio certitudinis duplicis cordis videlicet & intellectus. Ubi fiducia est ibi *duplex, cordis, & intellectus.* certitudo cordis est, esset enim contradictio, si incertam fiduciam dicerem aut dubiam, (etsi de dubia fide tanquam voce latius patente res nobis non sit ignota, (Germanice *ein zweiffelhaftes und ungewisses Vertrauen*). Sed quis vellet dicere, omni fiduciam conjunctam esse certitudinem intellectus, seu scientificam? v. g. si credimus firmiter, nos amari ab amatis personis, necessario ipsis fidimus, & certam fiduciam habemus, quod ab iis amemur: sed si velimus illam certitudinem vel nobis vel aliis hominibus, rationibus necessario concludentibus, quales ad certitudinem intellectualem requiruntur, demonstrare, impossi-

le id foret. Unde necessario patet, multa dari, quæ intellectui nostro sint dubia aut certe saltem verosimilia, cordi tamen nostro certa. Hinc etiam dicere solemus, si de ejusmodi rebus amici nostri urgeant, rem demonstrari certis argumentis, præprimis de rebus futuris, de quibus rarissime rationes scientificas proferre possumus: Videbitis, me verum dixisse, & sentietis nam cor meum me non fallit, aut: *Das Herze sagt mir es/es wird gewiß geschehen.* Contra sæpe accidit, ut, etiamsi certitudo intellectus adsit, nulla tamen adsit certitudo cordis vel fiduciæ v. g. Illa certissima sunt, de quibus nullam dubitandi rationem habemus, quales sunt omnes sensationes vigilantium. At annon contingere potest, ut, dum videmus, hominem, quem mortuum fuisse credideramus, & cum eo colloquimur, & nullam rationem intellectus dubitandi nobis suppeditat, tamen præ affectu non fidamus oculis & sensibus nostris? Annon contingere potest, ut etsi videamus, eum quem odimus, nos ex tetro carcere aut a morte liberare, tamen nullam in hoc ejus facto ponamus fiduciam.

(*Thomas
minori gra-
du incredu-
l9 fuit, quam
reliqui ex
undecim.*)

§. 10. Unde, quod obiter dicam, miror, cur Scripturæ sacre interpretes communiter Thomam ut incredulum increpent, reliquos vero discipulos sine nota dimittant, cum tamen reliqui ex undecim majori incredulitate laboraverint. Statim credebat Thomas, quamprimum Christum viderat & tetigerat, reliqui etiam post visum & tactum obstupescebant & nondum credebant, donec Christus coram ipsis cibum caperet.

*Certitudo
Logica &
moralis.*

§. 11. Est vero certitudo cordis assensus firmus animæ nostræ in corde, ortus ex affectu amoris erga rem amatam. Et certitudo intellectus est assensio firma animæ nostræ in cerebro, orta ex sensationibus evidentibus, aut rationibus inde deductis, adversus quas nullas dubitandi rationes proferre possumus. Certitudinem intellectus informat vel informare debet Logica genuina, certitudinem cordis sapientia moralis, unde & in posterum illam certitudinem Logicam dicemus, hanc moralem. Novimus equidem, terminos hos duplicis hujus certitudinis eru-

eruditis non esse infrequentes, non tamen observamus, fontes hujus duplicitatis ab aliis esse notatos. Et in hoc sensu etiam possumus admittere suo modo doctrinam Cartesii, qua voluit, axioma suum de clara & distincta cognitione atq; norma scientiæ, non adhibendum esse in rebus agendis. Multa enim in vita humana cum certa fiducia agere debemus quotidie, de quibus certitudinem intellectus non habemus. Nam ipsam speculationem Philosophiæ moralis qua in intellectu est, si non certioribus, saltem æq; certis principiis niti debere, ac scientias mathematicas, contra Divum Aristotelem & Scholasticos non solum ostenderunt hætenus multi non Cartesiani, sed & ipsi Cartesii affectu ex ejus principiis ejusmodi demonstrationes tentarunt.

§. 12. Omnis fiducia intuitu fidentis, effectus amoris *Fiducia est*
est. Alios vel amamus vel odimus, vel nullo affectu erga eos *affectus amo-*
movemur. Odium omne diffidentiam parit. Carentia odii sup- *ris. Tres fidu-*
ponit quidem & carentiam diffidentiae, sed & carentiam fiducia. *cie gradus.*
Quo majus odium vel amor est, eo major est diffidentia vel fiducia. Igitur sunt & gradus fiducia, non tamen solum dependentes a gradibus amoris in fidente, sed & a copia aut defectu virium in eo cui fidimus. Quem amamus, eum regulariter credimus & nos amare h. e. bene nobis velle, eumque voluntatem declaraturum esse signis variis. Non tamen omnis, qui bene nobis cupit, potest etiam nobis semper benefacere, sed quod ejus beneficiis non habeamus opus, vel quod destituatur potentia nobis beneficia exhibendi. Infimus fiducia gradus est, si amicus potentia destituatur, unde nec fiducia nomine venire solet, eique magis credimus, quod nos amet, quam quod ei fidamus. Medius fiducia gradus est, si amicus possit nobis benefacere, sed ejus ope non indigeamus. Maximus gradus est, si & opus habeamus amico, & possit indigentiam nostram sublevare, unde & fiduciam in eo ponere tum dicimur, quod de medio fiducia gradu dicere non solemus. Quod si quis potentia gaudeat nobis benefaciendi, sed voluntate destituatur, eum non amamus, sed odimus, & sic diffidentiam erga ipsum necessario in nobis sentimus.

§. 13. Ex

*Fiducia op-
posita diffi-
dentia &
credulitas.
Incredulitas.
Infidelitas.*

§. 13. Ex dictis vero simul constat, de opposito fiducia diffidentia, quid sit & unde oriatur. Cæterum cum omnis virtus inter duo extrema sit in medio posita, habet & fiducia præter diffidentiam extremum alterum, quod credulitas appellatur. Est ergo crudelitas nimia facilitas credendi, orta ex amore vago & inconstante; Diffidentia contra nimia difficultas fidendi aliis, orta ex odio plurium aut raro amore aliorum. Diffidentia plerumque constans animi affectus est. Crudelitas contra ob inconstantiam causæ vagatur. Qui enim facile credit, ei facile diversa & contraria persuaderi possunt. Propterea tamen credulus, dum diversis temporibus modo hoc credit modo illud, non abit in incredulum. Incredulitas enim fere diffidentia comes est, aut ejus effectus, denotans statum hominis, quo quis difficulter aliorum dictis credit, sive eos mentiri putet, sive falsa dicere. Sumitur tamen & incredulitas & diffidentia subinde in partem mediam, uti fiducia in partem sequiorem. Unde cum incredulitate non confundenda est infidelitas, cum hæc rem ab incredulitate diversissimam denotet, scilicet fidei datæ violationem & semper in malam partem accipiatur. Thomas & reliqui undecim increduli erant, non infideles. Judas infidelis erat, eo ipso tamen non erat incredulus. Quare non convenienter fideles & infideles in idiomate nostro redduntur *die Gläubigen und Ungläubigen* quasi sermo esset de credentibus & incredulis, sed porius dicere deberemus *die Treuen und Untreuen*. Unde vero communis hic error promanaverit, videbimus suo loco.

*Quinam ho-
mines credu-
li quinam
diffidentes,
item infide-
les.*

§. 14. Ceterum ex principiis doctrinæ moralis Dn. Præsidis facile ex passionibus dominantibus hominum cognosci potest, utrum ad credulitatem an ad diffidentiam, item fidelitatem aut infidelitatem proni sint. Voluptati immergi maxime creduli sunt, ceterum nec fideles, nec infideles sæpe tamen non fideles: Avari diffidentia & infidelitate laborant, fidem in manibus habentes, & spe præmii vel proximos prodentes: Ambitiosi nec creduli nec in omnibus diffidentes, magis tamen ad diffidentiam, quam credulitatem inclinant, ac, quamvis fidelitatem affectent, passio

passio tamen eorum non admittit, ut firmam fiduciam quis in eorum fidelitate ponere possit. Hinc facile judicari potest, quantum credulitati voluptuosorum & diffidentiarum avarorum ex mixtura cum aliis affectibus accedat vel decedat. Nec mireris quod non simul ostenderimus, quibus hominibus fiducia aut fidelitas tribuenda sit, quia ex præfata doctrina constat, nullam virtutem veram in ullo homine deprehendi, simul vero ex eadem non difficulter monstrari potest, apud quos simulacra fiduciarum & fidelitatis deprehendantur, scilicet apud eos quorum voluptas valde cum ambitione aut hæc cum illa mixta est. Post hos illi, qui avaritia pariter ac ambitione reguntur etsi diffidentissimi sint, & per necessariam sequelam maxime infidi, multis tamen & fidentes & fideles apparebunt.

§. 15. Diximus §. 12. quod fiducia credat alterum benevolentiam declaraturum quavis occasione variis signis. Sunt autem signa voluntatis nostræ vel facta vel verba. Utrisque fiducia excitatur, & quod verba attinet, homo fidem alteri habens credit ea esse vera, h. e. loquentem non dicere mendacium, sed verba convenire cum ejus mente. Utrum vero verba cum rebus significatis conveniant nec ne, h. e. an loquens Logice verum dicat nec ne, magis ad fidem intellectualem quam ad fiduciam cordis pertinet. Non diffitendum tamen est, quo major est præsumptio potentie & autoritatis in loquente cum præsumptione de ejus benevolentia conjuncta, eo facilius quoque alteri credere solemus, quod verba ejus non solum Ethice sed & Logice verum dicant. Et cui diffidemus, ejus verba si non pro mendacibus, saltem pro falsis habere solemus, nam jam alibi monstravit Dn. Præses, intellectus plerosque nævos & virtutes a dispositione cordis pendere. Quare & voluptuosi circa veritates Logicas sæpe nimis creduli sunt, avari contra nodum in scirpo quarunt, ambitiosi iterum in medio positi sunt, ad veritatem & invenientiam & percipiendam quod intellectum aptissimi, præprimis, si ambitio eorum voluptate temperetur, cum mox dicturi simus, plerasque veritates magis fidem quam scientiam requirere.

Fiducia quatenus ad verba amici pertineat.

*Fides intelle-
ctualis. Fi-
des cerebri-
na.*

§. 16. Ergo jam de fidei altero significato videndum, quo pro affectione intellectus seu fide cerebri sumitur, quia intellectus solum in cerebro suas functiones exercet, quam tamen cave ne propterea cerebrinam appelles, cum fides intellectualis in suo ambitu considerata abstrahat ab intellectu erroneo, & rite informato, cerebrinum vero illud dici soleat, quod nullum fundamentum extra intellectum habet quo nitatur. Solet tamen non incommode fides intellectualis tum cerebrina appellari, quando a falsis Doctoribus loco fidei cordis h. e. fidelitatis & fiducia substituitur, & hanc mentitur, quia tum revera istud figmentum nullam aliam originem agnoscit quam cerebrum Pseudo-Doctorum.

*Fides & sci-
entia.*

§. 17. Quid autem fides intellectualis sit haud difficulter cognoscemus ex ejus opposito. Opponuntur vero hic sibi fides & scientia. Scimus, quæ certo vera esse cognoscimus, reliqua verosimilia credimus. Unde scientia dicitur esse rerum necessariarum & certarum, fides rerum probabilium, quæ aliquando aliter se habere possunt. Quoniam tamen intellectus humanus multarum rerum ignorantia laborat, & apud singulos homines inæqualis rerum scientia deprehenditur, ita ut quod unus scit, alter ignoret quod unus more scientifico demonstrare potest, alter solum ab aliis persuasus credat, ac præterea multi de rebus ad scientiam non pertinentibus scientias tamen crepent, inde nonnunquam inter se fides & scientia misceri solent, ut ea quæ credimus scire, quæ scimus credere dicamur.

*Fides Histo-
rica late sic
dicta.*

§. 18. Uti vero scientia a sensibus propriis, ita verisimilitudo a sensibus alienis, per ea Dn. Præses in Introductione sua ad Logicam docuit, initium capere solet, dum scilicet alii nobis referunt, quid viderint, audierint vel alio modo intra se senserint. Quare hoc respectu fides intellectualis in genere potest appellari fides historica late sic dicta, sicut talis fides historica & fides intellectualis non raro usurpentur synonymice, potissimum quando utraque contradistinguitur fiducia aut fidei cordis.

*Potissima
differentia*

§. 19. Quamvis autem ex hæcenus dictis jam facile possint plures comparationes inter fidem intellectualem & fiduciam in
titul

stitui, & exinde differentia utriusque distincte notari, nolumus tamen circa hoc caput prolixiores esse, sed ista duo saltem notasse sufficiat; 1. Fidem cordis certitudo necessario concomitatur (per dicta §. 9.) fidem intellectualem concomitatur probabilitas certitudini opposita. 2. Fiducia fere includit fidem intellectualem, non autem fides intellectualis fiduciam, h. e. qui alteri fidet, etiam ordinarie credit ejus verba esse vera (conf. §. 15.) sed non vice versa, cujus verba pro veris habeo, ei etiam confido. Nam multi casus emergere possunt, ubi credimus inimicis, etsi iis diffidamus, si nimirum veritas illa non respiciat ea, quæ nobis bona vel mala sunt, aut a nobis pro talibus habentur. Ratio utriusque in eo posita est, quod bonum & malum, tanquam fiducia & diffidentia objectum includat etiam conceptum veritatis & falsitatis, saltem ex opinione nostra. Nam quod pro bono habemus, credimus esse verum bonum, & quod pro malo habemus, credimus verum malum aut falsum bonum. Sed non omnis conceptus veri & falsi infert etiam conceptum boni & mali. Breviter omne bonum verum esse debet, non omne verum bonum.

inter fiduciam & fidem. intellectus.

§. 20. Antequam vero in meditatione fidei intellectualis ulterius ad specialiora progrediamur, paucis prius perlustremus, utrum ea quæ hucusque de variis fidei acceptionibus ex usu Linguae Latinae & Philosophia observavimus etiam conveniant cum SS. Literis. Ea enim Philosophia demum vera est, quæ sacrae Scripturae convenit aut certe non repugnat. Ubi statim de fide fiducia notabilis est phrasis $\pi\iota\varsigma\ \epsilon\upsilon\epsilon\iota\nu\ \epsilon\iota\varsigma\ \theta\epsilon\acute{o}\nu,\ \epsilon\iota\varsigma\ \chi\epsilon\iota\varsigma\acute{o}\nu$, credere in Deum, in Christum, pro credere Deo & Christo, quæ extra novum Testamentum non facile reperitur alibi, & ne quidem apud LXX, ut vocant. Unde & ejus phrasis expositio genuina ex veteris Testamenti lingua Hebræa petenda est. Nam credere in Deum non est tantum fidem habere Deo (intellectualiter) quod etiam Dæmonia faciunt *Jacob. 2. v. 19.* Sed Deo confidere, fiduciam suam in Deo collocare, inniti Deo, acquiescere in Deo, tanquam in vita ac salute nostra omni sufficiente *Deuter. 30. v. 20.* adhærendo ei, nam illa est vita tua. Hinc

Consonantia doctrinae nostrae cum scriptura. Fides fiducia.

fides hæc vivifica dicitur in novo testamento *πεποίθησις*, fiducia, *πληροφορία*, *Rom. 4. v. 21. Col. 2. v. 2. παρρησία*, *Ephes. 3. v. 12. 1. Pet. 1. v. 13. 1. Joh. 5. v. 13. 14. ὑπόστασις*, *Hebr. 11. v. 1.* vid. *Georg. Pasoris Lexicon voce πίσις*. Unde evidenter patet, vitam salvificam esse in corde non in cerebro, etiam clamantibus Lexicographis.

Fiducia tantum in corde.

§. 21. Sed ne nostram hac in re fiduciam solum in Lexicographis ponamus, clarissima sunt eam in rem verba Pauli eo ipso in loco, ubi utilissimam controversiam de fide & bonis operibus tractat. *Si confessus fueris ore tuo Dominum Jesum, & credideris in corde tuo, quod Deus eum excitavit a mortuis, servaberis.* Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Corde ait credi, non cerebro aut intellectu. Nam fidem intellectualem etiam dæmonia habent, non solum de Deo, *Jac. 2. v. 19.* sed & de Christo, quod sit sanctus Dei. *Marc. 1. v. 24. conf. supra §. 8. juncto tamen §. 19.*

Fidei certitudo, certitudo cordis.

§. 22. Conveniunt etiam scripturæ ea, quæ de certitudine fiduciæ ejusque differentia hac parte a fide intellectualem supra docuimus §. 9. 11. & 19. Hinc illa *ὑπόστασις* fidei de qua Paulus ad *Hebr. XI. v. 1.* a Luthero redditur eine gewisse Zuversicht. Hinc idem Paulus ad *Rom. IV. v. 21.* de Abrahami fide prædicat certam seu plenam persuasionem *πληροφορίαν*, Deum quæ promiserat posse etiam facere. (*Conf. §. 10. & 15.*) Et ipse Paulus certo persuasus est, neque Angelos, neque Principatus, neque potestates &c. neque ullam creaturam posse nos separare a Charitate Dei quæ est in Christo Jesu Domino nostro. *Rom. II. v. 38. f.* Et alibi gloriatur, quod Evangelium ab ipso prædicatum constiterit apud auditores suos non in loquutione duntaxat, (aut quod malim, & quod etiam suadet contextus, in ratiocinatione sola intellectus *καὶ ἐν λόγῳ μόνον*) sed etiam in virtute tum in Spiritu sancto, tum in certa persuasionem (cordis) *1. Thessal. I. v. 10.*

§. 23.

§. 23. Porro etsi in scriptura novi foederis distinctis vocibus diffidentia, incredulitas & infidelitas non soleat efferri, sed tria illa communi ἀπιστία vocabulo denotentur, propterea tamen non est putandum, quod scriptura tollat differentes significationes vocum istarum. Potius officio boni interpretis incumbit, ut ex contextu vel aliis regulis bonæ interpretationis sensum genuinum eruat, & in idiomate latino & Germanico, in quibus credere & fidelem esse, item incredulum & infidelem esse & sic pari ratione glauben und treu seyn / nicht glauben und misstrauisch oder untreu seyn per dicta superius §. 13. non parum differunt, ista inter se non misceat. Ponamus, historicum quendam Græcum retulisse, quo pacto res quidam potens rebelles suos subditos ob infidelitatem suam puniverit, & fidelibus præmia distribuerit, in illa vero relatione adhibuisse voces πίσews & ἀπιστίας item τῶν πισῶν καὶ ἀπιστῶν. Quis æquo animo ferat, si interpres latinus hic adhibeat voces incredulitatis, item credentium, & incredentium, aut interpres Germanus voces Glauben Unglauben / Gläubige / Ungläubige / loco Treue / Untreue &c. Non dissiteritamen possumus, inconvenientem ejusmodi versionem sæpius deprehendi etiam in translatione Lutheri nostri, quod non exprobro beati viri manibus, cum mox dicenda ostendent, eum hic peccasse non ex inscitia & ruditate, sed vitio communi etiam eruditissimorum istorum temporum, adeoque facile hic excusationem mereri, sed ideo saltem admoneo, ne naves illos laudi ducamus, sed definamus aliquando post tot Reformationis annos quasi studio vel Papi-
zare, vel Ethnicizare.

§. 24. Licebit adeo speciminis loco saltem unum & alterum textum emendare. Suppono ex dictis §. 20. & 21. fidem salvificam in scriptura non esse fidem intellectus sed fidem cordis seu fiduciam. Hinc vero necesse sequitur ἀπιστίαν huic oppositam non esse incredulitatem sed diffidentiam. Hoc supposito locus ap. Marc. cap. ult, v. 16. ita cum emphasi reddendus

Ἀπιστία
sæpe denotat
infidelitatem
non incre-
dulitatem.

Emendatur
versio Ger-
manica
Marc. ult. v.
16. II. Tim. II.
v. 13. Rom.
XI. 23.

erit. Fidens & baptizatus servabitur, infidelis vero condemna-
bitur. Wer vertrauet und getauffet wird/ wird errettet werden/
wer aber mißtrauisch oder untreu ist/ wird verdammet werden. Et
alter 2. *Tim.* 2. v. 13. Si infidi sumus ille tamen fidus manet, uti &
Erasmus reddidit, ac sic forte alii Latini. Sind wir untreu/ so
bleibet er treu. Addamus & tertium locum *Rom.* XI. v. 23. Sed
& illi, si non permanferint in infidelitate, inferentur, ubi iterum
Erasmus rectissime, potissimum si respiciatur ad præcedentis
capitis 10. v. ult. Toto die expandi manus meas ad populum
rebellem & contradicentem. Aber auch Sie/ wenn Sie nicht in
Ihren Abfall oder Untreu verharren werden/ werden wieder ein-
gepfropft werden/ 2c.

*Credulitas
in Scr. re-
jicitur.*

§. 25. Credulitatis, quod alterum extremum fiduciae su-
pra fecimus, mentio quidem diserta, quod recordemur, non fit
in doctrina novi foederis, res ipsa tamen & quod creduli non de-
beamus esse, satis exprimitur, dum Paulus consulit, omnia pri-
us explorare, & tum demum quæ bona sunt retinere 1. *Thess.* ult.
v. 21. dumque Johannes hortatur, ne cuivis spiritui credamus,
sed ut probemus spiritus, utrum ex Deo sint, id est, uti postea
se explicat, utrum diligant alios, 1. *Joh.* IV. 1. & 7. tantum abest,
ut scriptura unquam credulitatem nonnisi præjudicio autorita-
tis humanæ aut educatione nixam approbaverit.

*Fides intelle-
ctualis seu
historica &
in scripturis
fidei cordis
opponitur.*

§. 26. Denique & fides intellectualis sæpius in sacris literis
commemoratur, forte tamen non evidentius opponitur hæc
fides fiduciae cordis quam apud Jacobum cap. 2. v. 19. *Tu cre-
dis, Deum unum esse, recte facis & demonia credunt,* (speculative sed
non cordicitus,) & *horrescunt* (horrorenim & fides cordis sunt
opposita.) Etsi nullum sit dubium, Diabolum de mysteriis
habere fidem non saltem verosimilem, sed scientificam, aut certe
scientiæ æquipollentem, dicit enim quod probe cognoscat, Chri-
stum esse sanctum illum Dei, *Marc.* I. v. 24. ubi egregiam quo-
que confessionem oris edit, sed infelicem tamen & insalutarem,
quia scilicet ipsi deest fides cordis *Conf.* supra §. 21. & saltem fi-
des ejus historica est, uti quoque communi consensu sic voca-
tur.

§. 27. Consensum hactenus memoratum scripturæ & ra- *Novus signi-*
tionis in discernenda fide cordis & intellectus insigniter turba- *ficatus Fidei*
runt scriptores Ecclesiastici nova Fidei acceptione & novis Phra- *pro formula*
sibus de fide inventis. Quod enim hactenus & latinitas & sa- *scripta. Ejus*
cræ literæ ignoraverant, id illis temporibus, quibus sponsa Chri- *origo & in-*
sti, quæ perpetua virgo esse debebat, ex hominibus viros assum- *commoda.*
fit & adultera facta est, & latinitati & sacrae scripturæ superindu-
ctum est, ut fides denotarit fidei formulam scripto comprehen-
sam. Unde & scribere fidem dicebant. *Vide Excell. Cellarii no-*
stri Thesaurum Fabro-Bucknerianum hac voce. Occasionem & tem-
pus & effectum hujus novi inventi graviter depingit Hilarius in
libro ad Constantium. Summa eo redit. Præscriptione fidei fi-
dem Evangelicam expirasse. Singulis annis novas fides scribi,
veram exulare. Tot fides scribi quot sint voluntates: Unam de-
bere esse fidem: ab hac unica vera fide descitum esse fide multi-
plicata, ac multiplicitatem sustulisse unitatem, & cum unitate
ipsam fidem: post Nicæni Conventus synodum nihil agi, quam
quod fides scribentur, cum tamen nemo ad Christum pertine-
at: Scribi fidem, quasi fides non debeat esse in corde &c. *Conf.*
Arnoldi delineat prim. Christ. l. 8. c. 20. §. 15. 16. seq.

§. 28. Iisdem Autoribus debemus, quod credulitas pro fi- *Credulitas*
de, & sic vitium pro virtute & usurpari & venditari cœperit. Cu- *puri ausu*
jus rei occasio forte sumpta ex illis Prudentii Apotheos. v. 547. *jaclatam pro*
fide.

Vix tanta novella credulitatis inest.

Quamvis autem Poëtæ facilius excusantur, si ob metrum voci-
bus non exacte convenientibus utantur, res ipsa tamen haud
dubie placuit clero, loco fidei Evangelicæ a grege suo cœcam fi-
dem seu credulitatem postulante, ut istud synonymum invale-
ret & fidem mentiretur. Hinc postea etiam apud scriptores pios
& de damno Josephi sollicitos tuto credulitas pro fide dicitur, ut
apud Salvianum pasim fit. Et utinam reliqui cum Salviano
cum falso nomine rem veram retinuisent. Ita enim hic *lib. 3.*
de gubern. Dei p. 70. edit. Ritters: Quid igitur credulitas vel fides?
Opinor fidelem hominem Christo credere, i. e. fidelem Deo esse, hoc est
fideli-

fideliter Dei mandata servare. Et lib. 4. init. p. 100. Cum ut diximus hoc sit hominis Christiani fides, fideliter Christi mandata servare, sit absque dubio, ut nec fidem habeat qui infidelis est, nec Christum credat qui Christi mandata conculcat, ac per hoc totum in id resolvitur, ut qui Christiani nominis opus non agit, Christianus non esse videatur. Ita quidem Salvianus. Sed apud reliquos credulitas Christiana secundum ductum eorum, quæ modo ex Hilario excerpimus & analogiam totius Historiæ Ecclesiasticæ, erat fideliter fidibus a Clero scriptis adherere, ea memoriæ mandare, dubia circa istas formulas orta objecta autoritate scribentium more Pythagoreorum discipulorum repellere &c.

*Credulitas
Pythagorea
jam a Chry-
sostomo in
Christianis-
mum intro-
ducta.*

§. 29. Et ne putes, doctores a reliquis reprobatos hunc errorem reraſſe, videamus quid Chryſoſtomus, de cujus ortho-
xia nemo dubitat, docuerit. Is vero *homil. 1. in 1. ad Timoth.* pri-
mariū boni discipuli Christiani requisitum ponit credulitatem
Pythagoricam. *Qui discere cupit obtemperare debet, non corrumpi,
credere non ratiocinari* *πιστεύειν, ὅτι μὴ λογίζεσθαι.* Si homini
tantum tribuerunt, & quidem præſtigiatori ac mago, Pythagora in-
quam, ut ejus dogmatis simpliciter, & sine ulteriori inquisitione ac qui-
eſcerent, usurpantes loco rationis suum illud; ipse dixit, quanto magis
idem in Deo faciendum est nobis? Bene, Chryſoſtome, si modo
Deus unquam assensum ejusmodi cæcum a suis postulasset, si
modo voluisset, ut vos Doctores præſtigiatori illo & mago vos
comparare deberetis *Conf. Rittershus. lect. sacr. lib. 6. cap. 14.*

*Simul & no-
vum fidei
oppositum,
ratio, contra
rationem ta-
men & scri-
pturam.*

§. 30. Uno vero absurdo admiſſo mox ſequebantur plura.
Cum enim formularum iſti fidei Doctores omnia autoritate Py-
thagorica agerent, ac ſic, uti contra rationem & ſcripturam no-
vum fidei monſtrum formaverant, ita & ſæpius in tollendis fide-
lium dubiis & ratione & ſcriptura deſtituerentur, novum ad pal-
liandam hanc ignorantiam fidei oppoſitum dederunt, quod ite-
rum & ratio & ſcriptura ignorat, ipſam videlicet rationem. Sæ-
pe a Chryſoſtomo eodem fidem & ratiocinationes ſibi oppoſiti
pluribus exemplis docuit idem Rittershus. *lect. sacr. lib. 5. c. 3.* Cæ-
terum utrum hic primus autor ejus oppoſitionis ſit, an jam ab

alijs

aliis hanc errorem acceperit, nostra parum interest. Sufficit id inventum maxime irrationale esse. Fides cordis ratione destituta impetus bestialis est: Fides salvifica maxime rationalis. Fides intellectualis regulas suas mox tradendas a ratione mutatur, imo nihil aliud est, quam ratio verisimilis vel etiam certa. In scriptura vero nusquam Fides & Ratio, (λογος) sibi opponuntur. Quin potius concordia rationis & fidei satis dilucide inculcatur, dum Paulus Romanis cultum divinum rationalem λογικόν, commendat Rom. XII. 1. & Petrus ipsam doctrinam Christianam & Evangelicam appellat lac purum & rationale λογικόν. 1. Petr. 2. 2. Scio equidem pro stabilienda ista erronea oppositione & fide cæca multa scripturæ loca in omnium ore esse. Sed scio etiam, ista loca omnia esse contorta nec probare quod probare debent. Unde ut nos in iis prolixè refutandis detineamus, non est opus.

§. 31. non potuit vero non ex tot & tantis erroribus pro- *Fides rationi*
pullulare, ut ex fide Christiana cordis, fieret solum fides intelle- *opposita de-*
ctualis & historica seu uno verbo dæmoniaca. (vid. supra §. 18. *terior est da-*
21. 26.) Imo, si dicendum quod res res est, fides illa formularia, *moniaca.*
credulitas illa Pythagorica, fides ista rationi opposita adhuc pe-
jor est fide dæmoniaca, hæc enim rationalis est de rebus in quibus
ratio & scriptura concordant, illa vero irrationalis, quia rationi
opposita. Neq; hoc pro nimis duro asserto habendum, si quis
pensitet, quod Salvianus omnem fidem pure intellectualem fidei
dæmoniacæ postponat. Pulcherrimus ejus locus meretur, ut to-
tus adscribatur. Ita vero lib. 4. pag. 104. postquam verba Jacobi de
fide dæmonum recitasset: *Nam quid erravit Apostolus, ut hominis*
Christiani fidem demoni compararet? Non utiq; sed ostendere illud vo-
lens, quod supra dictum est, quia sine operibus bonis nil sibi per fidei
supercilium usurpare deberet. Idcirco autem a Dæmonibus Deum credi:
Scilicet, ut sicut Dæmones, cum Deum esse credunt, tamen in perversi-
tate perdurant, ita & quosdam homines quasi credulitatem dæmonia-
cam habere, qui cum se Deum credere asserant, tamen a malo opere non
cessant.

cessant. Subjungit autem ad pudorem & condemnationem hominum peccatorum, non credere solum *Damones Dei nomen*, sed etiam timere & contremiscere: hoc est dicere: quid tibi blandiris o homo quisquis es, credulitate, qua sine timore atque obsequio Dei nulla est? aliquid plus *damones habent*. Tu enim unam rem habes tantummodo, illi duas. Tu credulitatem habes, non habes timorem, illi & credulitatem habent pariter & timorem.

Vivificatio fidei cordis tributa fidei formularia.

§. 32. Porro potissima attributa fidei cordis fuere translata in fidem intellectualem, & formulariam, quod quis per formulas salutem accipiat, (Conf. §. 20. & 21.) unde & ipsa doctrina secundum certas formulas jam ab illis temporibus fides unica ac salutaris dicta fuit, *der allein seligmachende Glaube*, & communis persuasio invaluit, nullam certiore probationem inveniri posse de aliena salute, quam si ad mortem usque professus fuerit formulam receptam, credulitatem Pythagoricam, fidem irrationalem seu rationi oppositam.

Fides formularia primum instrumentum tyrannidis papalis.

§. 33. Ergo putamus primum momentum Papatus, quo mediante summa tyrannis in animos hominum exercet, consistere in eo, quod totam scripturam corruperit, dum omnia ejus loca de fide cordis loquentia detorsit ad fidem aliquam membranaceam aut chartaceam, credulam, Pythagoricam, irrationalem seu, ut alias appellare solemus, carbonariam. Cumq; istud per excerpta superius ex Hilario jam sub Constantino factum sit, vel hoc argumentum sufficeret, si aliis destitueremur, sub Constantino M. Anti. Christum dominatum suum in orbe Christiano stabilivisse. *Vide Arnold. delienat. prim. Christ. lib. 8. per integr. & jam ante eum Rittersbus. Lect. Sacr. lib. 6. c. 17.* Utrum vero ex isto papatu nos, qui Evangelicos nos dicimus, jamdum simus liberati, alia quaestio est, de qua interim videri potest integra *Pars 2. Hist. Eccles. Arnoldi*. Quicquid hujus sit, non vitio vertendum Jcto aut Politico, si hic distinctionem juris publici, inter esse in territorio & de territorio, in praxin deducat, h. e. ut si forte in medio papatu adhuc vivat, non tamen sit de papatu, sed libertate Christiana utens fidei cordis studeat, & quotidie scrutetur in

scri-

scripturis, relicta fide formularia formulariis, & credula, credulis, & irrationali equis & mulis, & carbonaria carbonariis. Hi nigri sunt, hos tu Christiane caveto.

§. 34. His ita notatis, de fide intellectuali jam magis specialia observanda erunt. (*conf. §. 20. init.*) Diximus §. 17. fidem intellectualem, qua scientiæ opponitur, esse rerum verisimilium. Quamvis autem jam omnia ista supponamus, quæ Dn. Præses de differentia inter veritates certas & verosimiles, tanquam doctrina maxime necessaria, quamvis vulgo neglecta, tradidit fusius in introductione ad Logicam, juvabit tamen ad naturam fidei intellectualis eo melius cognoscendam, & communes Philosophiæ Academicæ, etiam novioris errores tacite notandos, aliquot observationes brevissimis positionibus includere.

Observationes quadam præparatoriæ ad divisionem fidei intellectualis, de comparatione veritatum certarum & verisimilium.

1. Paucæ sunt veritates certæ. 2. Veritates certæ sunt potius passionibus intellectus & axiomata inde orta, quam liberæ ejus actiones.
3. Sensus nunquam fallunt, ratio sæpissime, nulla vero sæpius, quam quæ putat, intellectum purum sensibus contradistinctum, veritates invenire posse.
4. Singularia certo cognosci possunt ab intellectu humano, Universalia si non pleraq; saltem potissima sunt saltem verosimilia. Essentias enim omnes rerum ignoramus, etiam hominis ipsius, adeoque de nulla re evidentem & distinctam cognitionem habemus.
5. Ergo pleraque credimus, paucissima scimus, cum & communiter scientia dicatur esse debere rerum universalium, non singularium.
6. Ergo sapiens inter Sophistam Dogmaticum, scientias ubiq; crepantem & Scepticum, omnia saltem credentem in medio positus, huic propior est quam illi.
7. Philosophus Dogmaticus cujusq; sectæ magis insanit, quam Scepticus. Scepticus in paucis aberrat, scilicet in istis, quæ certo sciri possunt, hæc vero pauca sunt. Dogmaticus vero plura scire se putat, quæ saltem credit, quia plurima ignorantur. Imo etiam ea quæ sciri possunt & quæ putat se scire revera non scit, sed credit, quia totus præjudicio autoritatis est immerfus. Ergo ipse nescit, quid agat.
8. Sapiens in rebus universalibus fidem magis, quam scientiam

quærit, certitudine singularium & cognitione immediate inde orta contentus. 9. Philosophia scientiam jactans turbas semper peperit & rixas. Credens Philosophia magis apta ad quietem. Ergo vel ex hoc capite fides magis apta sapienti quam scientia. 10. Quinimo ad vitam tranquille agendum non requiritur certitudo, sed verosimilitudo, seu veritas intuitu tranquillitatis civilis non in puncto consistit, sed latitudinem semper habet. Ita potest quis bonus civis & vir bonus esse quamc. opinionem v. g. de proportionem diametri ad peripheriam, unius libræ erga alteram, de motu solis vel terræ, de definitione substantiæ & accidentis, de conceptu causæ moralis, & reliquarum causarum, & in genere de maxime controversis hypothesebus, Physicis, Moralibus, Medicis, Juridicis &, quæ perperam Theologicæ vocantur, foveat. 11. Ut in omnibus disciplinis dantur errores communes, ita & in omnibus dantur plures verosimilitudines, & paucissimæ ac valde simplices veritates certæ.

Fides intellectualis Philosophica & ejus multe species.

§. 35. Fides igitur intellectualis est vel de rebus universalibus vel de singularibus. Illam vocabimus Philosophicam, hanc Historicam stricte dictam. Fidei Philosophicæ tot sunt species, quot sunt disciplinæ rationales. Ergo datur fides Metaphysica, Logica, Physica, Ethica, Politica, Mathematica, Medica, Juridica, Theologica. Et hæc ultima, quatenus Theologia Academica ad habitus intellectus humani viribus parabiles & præmiis promotionum Academicarum dignos refertur, iisdem regulis, nævis, cautionibus est subjecta ac reliquæ species, adeoque hoc intuitu parum præcipui præ reliquis habet, nec salvificat.

Exempla fidei Metaphysicæ.

§. 36. Declaramus rem exemplis: Ita fide *Metaphysica* quis credit v. g. causam Moralem influere in effectum tantum immediate, alius etiam mediate; hic credit causas efficientes rerum & finales esse externas, alius internas; hic credit spiritum esse ens cogitans, alius in genere ens agens; hic credit totum & partes esse attributa omnis entis, alter esse tantum attributa

tributa corporis; hic credit tot esse attributa entis eaq; sic esse definienda; alter & de numero & definitione attributorum aliam fidem fovet, tertius forte credit, ea plane definiri non posse. Et in genere tot fere possunt exempla fidei Metaphysicæ afferri, quot sunt canones Metaphysici. Horum autem infiniti sunt, fluctuantes, incerti & multis limitationibus obnoxii.

§. 37. Ita fide *Logica* quis credit v.g. dari analogia media *Exempla fi-*
inter univoca, & æquivoca, & analogum terminum absolute *dei Logicæ.*
positum sumi pro analogato nobilissimo, alius credit, nulla dari univoca, & analogum terminum sæpe sumi pro analogato ignobiliore; alius credit quinque esse prædicabilia, alius pauciora; alius proprium & accidens differre, alius non differre; alius decem esse prædicamenta, alius plura vel pauciora; alius credit, substantiam esse ens per se subsistens, alius credit ignorari, quid sit substantia; alius propositionem indefinitam æquipollere universali, alius particulari; alius tres esse figuras syllogisticas, alius plures; alius unam esse methodum vagam & arbitrariam, alius determinatam syntheticam vel analyticam, & ita in infinitum.

§. 38. Ita in *Physica* quis credit, dari vacuum vel non da- *Exempla fi-*
ri; alius credit, unam esse materiam, alius triplicem, crassam, *dei Physicæ.*
subtilem & subtilissimam; alius materiam credit esse infinitam, alius finitam, alius indefinitam; alius credit materiæ motum inesse, alius non inesse; alius dari corpora inanimata, alius non dari; alius lucem esse substantiam; alius esse accidens; alius dari attractionem, alius non dari; alius credit hominem esse speciem infimam, alius non credit; alius credit intellectum agere in voluntatem, alius contrarium sibi persuadet, & sic in infinitum.

§. 39. Ita fide *Ethica* quis credit, dari quatuor virtutes, alius *Exempla fi-*
decem, alius unam; alius credit, S. B. consistere in habitu virtu- *dei Ethicæ.*
tis, alius in actione, alius in tranquillitate animi; alius, affectus esse bonos, alius malos, alius indifferentes; alius credit dari actiones indifferentes, alius omnes esse bonas vel malas; alius credit

dari liberum arbitrium, alius non credit; alius credit dari virtutet philosophicas, alius non credit; alius credit focalitatem, alius ordinem, alius convenientiam cum sanctitate divina, alius convenientiam cum statu integritatis esse fundamentum moralitatis, & ita in infinitum.

Exempla fidei Politica.

§. 40. Ita fide *Politica* quis credit, Majestatem esse immediate a Deo, alius mediate; hic credit, originem Rerum publicarum esse ex impulsu mere naturali, alius ex metu, alius ex malitia hominum; hic credit, mixtam Rempublicam esse omnium optimam, alius esse omnium miserrimam; hic credit regnum electivum esse melius successivo, alius successivum electivo præfert, alius singulas formas habere sua commoda & incommoda; similis fides opposita est de præstantia Monarchiæ, Aristocratiæ, & Democratiæ; hic credit in libera Republica esse majestatem, alius credit contrarium; hic credit dari majestatem temporariam, alius contraria fide persuasus id negat; hic credit felicem esse Principem fines territorii multum augmentem, alius feliciorum putat, qui territorium non ita amplum possidet, & nimiam amplitudinem ruinam imperiis magnis afferre sibi persuadet; hic credit accisiam, sit venia verbo, esse modum collectandi optimum, alius contraria fide imbutus manibus pedibusque repugnat, ne introducatur, & ita in infinitum.

Exempla fidei Mathematicæ.

§. 41. Ita fide *Mathematica* alius credit, Mathesin esse scientiam scientiarum, ex qua peti possint demonstrationes omnium rerum; alius credit valde paucas dari certitudines Mathematicas, & multa ibi non solum credi, sed & falso credi; nec v. g. mathematicam rationem dari posse, cur globus major non transeat foramen minus; alius credit, Mathesin pertinere ad intellectum purum imaginationi contradistinctum, alius credit ne quidem dari intellectum ejusmodi purum; alius credit mathematicas abstractiones, quo subtiliores sint, eo magis prodesse ad inveniendam veritatem, alius credit tales subtilitates parum prodesse & sæpe officere inveniendæ veritati; alius credit quantitatem abstr-

abstractam ab omni materia esse materialem, alius esse spiritua-
lem, alius esse chimæram seu ens rationis; alius credit dari cor-
pus mathematicum, aliq nullum corpus præter Physicum agno-
scit; alius credit fundamenta matheseos esse definitiones idea-
les, alius credit mathesin fundari in sensationibus æque ut alias
disciplinas; alius credit ideam circuli & lineæ rectæ melius ima-
ginatione, quam definitione concipi; alius credit punctum
mathematicum definire posse, alius non posse; alius credit
definitionum lineæ rectæ, quam Euclides tradit esse optimam,
alius defendit definitionem Platonis, alius Procli, alius Ar-
chimedidis; alius definitionem anguli quam Euclides tradit,
quod sit concursus duarum linearum rectarum in eodem pun-
cto inclinatorum credit posse conciliari cum divisione anguli,
alius credit hanc conciliationem esse impossibilem; alius cre-
dit, dari infinitum mathematicum, alius credit illud esse ignem
frigidum, alius credit, Geometriam abstrahere etiam a possi-
bili physico; alius credit ejusmodi abstractionem replere intel-
lectum phantasiis irrationalibus; alius credit duas lineas rectas
erga se inclinatas posse ad se appropinquare in infinitum sine
contactu; alius credit hanc subtilitatem esse opus imaginationis
valde corruptæ; alius credit lineam extremam circuli constare
ex concavo & curvo, quod medium habet rectum, alius credit
hoc esse delirium; alius credit, dari proportionem accuratam
inter lineam rectam & curvam, & generationem linearum cur-
varum inveniri ac demonstrari posse, alius credit hoc esse im-
possibile, & sic in infinitum.

§. 42. Ita fide *Medica* quis credit, morbos curandos esse me- *Exempla fi-*
thodo Galenica, alius methodo Hypocratea, aliq methodo Theo- *dei Medicæ &*
phrastica, alius methodo mechanica, & sic in infinitum. Ita fide *Theologia.*
Theologica quis credit systema Theologicum sic esse formandum,
alius aliter; alius credit, ita esse exponendum locum scripturæ,
alius aliter; alius credit hanc esse veram & genuinam analogiam
fidei, alius aliam; alius credit Formulam Concordiæ esse libel-
lum a Deo inspiratum & optimum ad pacem Ecclesiasticam,
alius

alius credit esse libellum mere humanum perpetuas turbas in Politia & Ecclesia dantem &c. Exempla fidei *Juridica* videbimus in capite sequente.

*Differentia
fidei histori-
ca a fide
Philosophica.*

§. 43. Fides Historica stricte dicta (vid. 35.) non solum a fide philosophica differt, quod hæc versetur circa universalialia, illa circa singularia, sed & in eo est differentia, quod fides historica versetur circa actiones humanas, vel quæ ut actiones humanæ concipiuntur, fides philosophica circa res omnes. Fides historica credit actiones humanas ita vel aliter aut plane non gestas esse, fides Philosophica credit actiones has convenire cum principiis rectæ rationis vel non convenire. Fides Historica occupata est circa actiones hominum voluntarias vel invitas, fides Philosophica agit de cogitationibus hominum, quatenus sæpissime in omnibus disciplinis agitur de sensu scriptoris. Interpretatio vero est pars Logicæ maxime necessaria.

*Definitio fi-
dei historica*

§. 44. Ergo Fides historica est præsumptio veritatis de eo quod hominibus accidisse, vel ab iis gestum esse dicitur, orta ex conjecturis circumstantiarum, quæ non sæpe fallere solent, nullis tamen ab hominibus inventis aut præscriptis regulis adstricta, sed liberæ cujusvis ratiocinationi, a præjudiciis tamē vacuæ, relicta.

*Fides utraq;
intellectualis
certitudine
Logica desti-
tuatur.*

§. 45. Dico præsumptio veritatis: Omnis enim fides historica (ut & philosophica) parit verosimilitudinem saltem & in hoc differt ab eo, quod ipsi vidimus, audivimus, fecimus, aut cujus connexionem necessariam cum aliquo principio certæ veritatis aliis evidenter ostendere possumus. Nec differentia hic est (nisi forte quoad gradum verosimilitudinis inter fidem historiarum secularium & Ecclesiasticarum. Nam & fides historica de Christo parit saltem verosimilitudinem intellectualem, neque adeo est salvifica, neque necessario requirit cooperationem Spiritus Sancti.

*Non tamen
certitudine
moralis.*

§. 46. Dantur tamen verosimilitudines, quæ in vita civili & intuitu voluntatis ac tranquillitatis animi (confer. §. 34. n. 10.) æquipollent moraliter tamdiu veritatibus Logice certis, quamdiu non docetur contrarium. Quas inter & veritates certas ea est diffe-

differentia, quod in veritatibus Logice certis plane impossibiles sint probationes in contrarium, in ejusmodi verosimilitudinibus probatio contrarii habeatur pro valde difficili. Moraliter autem fere æquipollent valde difficile & impossibile.

§. 47. Ergo si unquam, sane in fide historica pariter & Philo- *Vitanda con-*
sophica certitudo moralis & logica confundenda haud sunt. Ad *fusio in fide*
certitudinem moralem sufficiunt verosimilitudines Logicæ, ex *intellectuali*
mille tamen verosimilitudinibus Logicis non fit certitudo Logi- *certitudinis*
ca, aut ut alias vocari solet Mathematica, alias enim non essent *moralis &*
verosimilitudines. Tolleretur omnis amicitia ac omne vincu- *Logica.*
lum humani generis, si quis alteri non ante fidere, eumq; amare
vellet, nisi postquam alter ipse fiduciam & amorem suum demon-
strativo quodam syllogismo, aut demonstratione Mathematica
probaverit. Tenta quæso, qua ratione velis alteri amorem quem-
vis mathematice demonstrare. Verba, risus, suspiria, oculorum
inclinationes, dona, & omnia opera reliqua, quibus alteri be-
nevolentiam declaramus, signa moralia sunt, non medii termini,
qui requisita demonstrationis Logicæ καὶ πάλιν &c. ha-
beant, non axiomata mathematica, quibus adhibitis istas miræ
efficaciæ notas Q. E. D. adscribere possis. Nescio vero, quis ma-
jorem mentis alienationem patiatur, utrum is, qui ad fiduciam
requireret ab altero demonstrationē mathematicā, utrum is qui
in materia morali tales demonstrationes promitteret & jactaret.

§. 48. Meretur tamen præcedens observatio eo cautiorem *Confusionis*
notam, quo major est ejus neglectus in praxi etiam inter illos, qui *huius adhuc*
sapientia alios præcellere videri volunt. Sunt profecto, sunt *hodie mise-*
eheu! plurima ingenia acuta & subtilia, qui prono impetu in A- *randa exem-*
theismum ruunt, dum de Deo & ejus essentia ac attributis, de ve- *pla.*
ritate Historiæ Sacræ, & Evangelii &c. demonstrationes Logicas
& Mathematicas bona fide & anxie quærunt. Et horum forte
tantus non esset numerus, si illi, qui Doctores Christiani, & Mi-
nistri Christi esse volunt, miseris hisce hominibus fontes erroris
ostenderent, ac si non plurimi tales demonstrationes in reb; ad
fidem Philosophicam & Historicā pertinentes inaniter jactarent,

ac, mediantibus illis demum, fiduciam cordis excitare frustra fatagerent. Quotidiana, proh dolor! experientia testatur in rebus fidei Christianæ signa amoris vulgaria & sincera etiam ab iis qui talia quotidie inculcant, ac verbis præ se ferunt, re ipsa negligi, & ubique scripta fide aut syllogismis agi. Testatur eadem, alios donis, & blanditiis, alios minis & gladio assensum aliorum hypocriticum fidei huic syllogisticæ extorquere, ut pius & sincerus Politicus aut Jure Consultus fere nesciat, quo se vertat. Et quo se vertet, nisi derelictis omnibus doctoribus falsis ad Deum & Christum suum?

*Ejus antido-
zum ex Hebr.
IX. & Rom.
XIV.*

§. 49. Recordabitur autem quilibet Christianus, & quilibet sincerus Minister Christi, non solum communis asserti, quod fides salvifica describatur a Paulo *ad Hebr. XI. v. 1.* certitudo rerum speratarum & convictio rerum quæ non videntur, h. e. rerum quæ sub demonstrationem Logicam & Mathematicam non cadunt, sed & spectabit remotis præjudiciis exempla fidelium ibidem subjuncta, eaque examinabit, an objectum fidei eorum fuerint res demonstrabiles aut veritates Logice certæ. Immo mente simplici & cum suspiriis pensabit, cur etiam inter ipsos Evangelicos evangelica doctrina Pauli negligatur *ad Rom. XIV. v. 1. seq.* qua monet, ut quisque in corde suo de iis quæ credat, debeat esse certus, & ille qui credit vescendum esse omnibus, & qui æque æstimat omnem diem, & illum qui contrarium sibi persvasit, quorum utrumque, tanquam sibi contrarium, sub demonstrationem logicam aut mathematicam certissime non dit. Monet expresse dissentientes ejusmodi, etsi forte errantes, non esse condemnandos, sed placide suscipiendos, imo ne quidem demonstrationibus affectatis & disputationibus ac syllogismis vexandos. (μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν) Et tamen ubique inter nos alia longe doctrina, alia longe facta regnant. Sed mox liberabit nos Deus ab hoc quoque malo. Qui credit, videbit.

*Regula falsa
de verosimili-*

§. 50. Ne tamen quis & in fide intellectuallī aberret, & ex contrariis aut contradictoriis opinionibus incautus erroneam præ-

præ

præ magis verosimili eligat, pauca quædam de regulis fidei intellectu-
 alis dicenda sunt. Ubi deplorandum rursus, quod com-
 muni doctrina hodiernum regnante doctrinæ de verosimili sub-
 struatur fundamentum lubricum & plane impertinens: ea scili-
 cet verosimilia esse, quæ sic videntur pluribus aut sapientiori-
 bus. Regula hæc præjudicium autoritatis, omnem veritatis co-
 gnitionem impediens, stabilit, & nil aliud quam fidem cæcam
 & irrationalem inducit, non Philosophicam aut Historicam. Te-
 stibus non utimur ad probanda axiomata & canones intelle-
 ctus, sed ad probanda facta. Et imo in ipsis factis testis ineptus
 est, qui dicit hoc sibi videri, hoc a se verum credi; scientia in-
 teste requiritur non fides. Ea credimus facta esse, quæ testis
 ipse vidit, audiit, egit &c. Facit & hæc regula, ut ex duabus
 propositionibus contradictoriis utramque quis possit credere,
 quo quid ineptius? Unam enim credet, quia sic videtur pluri-
 bus, alteram, quia ea arridet paucioribus. Regulariter enim plu-
 res non sunt sapientes cum sapientes sunt paucissimi. Ergo nec
 ullum usum habet iste canon. Quod si dixissent, verosimile id
 esse, quod sic videtur pluribus aut potentioribus, sensum saltem
 habuisset axioma & monstrasset, mundum regi opinionibus
 multitudinis & potentum, i. e. erroribus.

§. 51. Neque tamen in doctrina de verosimili expectandi *Tres gradus*
 sunt canones apodictici, sed saltem & ipsi verosimiles, h. e. quæ *verosimilitu-*
 raro vel certè non sæpe fallant. Hic ergo prænotandum. Verum *dinis & ve-*
 necessario tale seu certum, & falsum necessario tale seu impos- *rodisimili-*
 sibile duo extrema esse scientiam parientia, in quorum medio *tudinis.*
 incognitum est ignorantia soboles. Natura vero sua mens hu-
 mana ignorantiam abjicere studet, & sic ex illo medio in utrum-
 vis latus modo ad cognitionem veritatum necessariarum modo
 ad cognitionem rerum impossibilium se movet. Quoniam ta-
 men ob imbecillitatem suam scientiam rarissime attingit, in mul-
 tis cogitur subsistere in illis quæ vero & falso sunt propinqua,
 quorum illa verosimilia, hæc dissimilia vero vocantur. Sunt au-
 tem verosimilium & verodisimilium tres gradus. Infimus parum

ab incognito abest, scilicet quod ab una parte vix verosimile, ab altera vix verodissimile est. Ex hoc oritur dubium stricte dictum seu suspensio iudicii, aut hæsitatio æqualis in utramque partem. Medius gradus ex una parte est notabilis appropinquatio ad veri punctum & discessio notabilis a puncto falsi, i. e. verosimile simpliciter quod credimus sed absque magna fiducia; ex altera parte est notabilis appropinquatio ad punctum falsi & discessio notabilis a puncto veri, i. e. verodissimile simpliciter quod non credimus, sed absque magna diffidentia. Summus gradus denique ex una parte est proximitas talis puncto veri, & maxima remotio a puncto falsi, quod sic firmiter credimus, ut in effectu vix a scientia hanc fidem secernere possimus, ab altera parte est proximitas puncto falsi & maxima remotio a puncto veri, quod sic firmiter non credimus ut in effectu vix possimus istud verodissimile ab impossibili secernere.

Regula de verosimilitudine systematum & Historiarum integrarum.

§. 52. Jam vel de fide integri alicujus systematis philosophici aut integræ alicujus historiæ, vel de singulis propositionibus philosophicis aut factis historicis sermo est. Priori casu systema aliquod Philosophicum, aut Historia scripta præ aliis maxime verosimilis est, quæ in plerisque proximè accedit ad veritatem certam, & paucissimas contradictiones habet ac verodissimilitudines. Contra ea Historia, id systema maxime verodissimile est, quod certas veritates ubivis jactat & loco earum contradictiones meras aut somnia & fictiones cerebri proponit, vel facta narrat parum cum natura humana convenientia &c. e. g. Philosophia Mosaica & Cartesiana; Historia Regum Israel & Juda, & Historia Cyri aut Alexandri Magni; Evangelium Matthæi & Philostrati vita Apollonii.

Regula de Summa verosimilitudine singularum propositionum & assensio-

§. 53. Posteriori casu tres regulæ dari possunt pro diversitate trium graduum verosimilitudinis.

I. Quæcunq; propositiones aut assertiones historicæ rarissime fallunt & vix unam aut alteram exceptionem admittunt, illa pariunt verosimilitudinem summam: & quæcunque propositiones aut assertiones historicæ rarissime & vix semel aut bis

con-

contingunt, præprimis si illa contingentia vix sine potentia *num histori-*
humana majore concipi possit, ea pariunt maximam verodis- *carum, cum*
similitudinem. Ita maxime verosimile, eum qui secundum le- *emplis.*
ges naturæ vixit, etiam gaudere tranquillitate animi, eum con-
tra, qui contra leges naturæ vixit, tali tranquillitate gaudere
maxime vero ab simile est; Ita testimonium duorum testium
impartialium, & qui non potuerunt antea de iis quæ deposue-
runt conferre, consonum in minimis etiam circumstantiis ma-
xime verosimile est, contra testimonium duorum testium par-
tialium acuti ingenii diu colludentium, etiam si in minimis cir-
cumstantiis consentiant, maxime verodis simile est. Ita maxi-
me verosimile est, hominem passioni dominanti aut etiam af-
fectui alii fortiter irritato satisfacturum esse quocunque modo,
si putet se id clanculum facere posse; maxime autem verodis-
simile est, hominem, bene potum solum cum sola, pulcra, jucun-
da, tempore noctis castissime vixisse, aut quod in proverbio
apud Pontificios est, clericum solum cum sola præsumi orare Pa-
ter noster. Ita minime verosimile est: aleatorem tesseris luden-
tem plurimis, præprimis non in omni latere notatis, tribus vici-
bus continuatis eisdem jactus præprimis summæ maximæ vel
minimæ fecisse. Ita maxime verodis simile est aliquem ita dissi-
mulare posse affectus suos ut impossibile sit maxime verosimi-
liter ejus temperamentum cognoscere. Ita maxime verodis si-
mile est, eum qui pediculum tollet de veste principis, magnum
præmium accepturum, aut qui eleganter chelyde ludere no-
vit, hoc ipso ministrum status primarium evasurum.

§. 54. II. Quæcunque assertiones raro (sæpe) fallunt, sed *Regula cum*
tamen admittunt exceptiones non paucas subinde naturaliter *exemplis de*
contingentes neque potentia majori adscribendas, etsi intuitu *verosimilitu-*
casuum oppositorum longe pauciores, ex pariunt verosimilitu- *dine gradus*
dinem (verodissimilitudinem) simpliciter, seu gradus medii. *mediis.*
Ita verosimile est, duos vel plures testes, quorum partialitas non
præsumitur, qui tamen antea secum conferre poterant, de re su-
per qua testimonium dicendum erat, juratos veritatem dixisse,

nec immemores fuisse salutis æternæ. Ita verosimile est, hominem coërcitioni affectuum valde operam dantem, tamen succubuisse, si occasio se obtulerit satisfaciendi passioni dominanti, & principiis non restiterit: v. g. si voluptuosus non restiterit primis motibus amoris aut cupidini edendi & bibendi; si ambitiosus non restiterit primis motibus se immiscendi negotiis aulicis, avarus primis motibus se immiscendi negotiis mercatoriis. Ita verodisimile est, hominem valde irritatum per objectum affectus etiam inferioris restitisse tamen, nisi circumstantiæ affuerint valde repugnantes passioni dominanti. Non verosimile est, voluptuosum parum ambitiosum oppugnasse tempore nocturno armis æqualibus inimicum, qui magna etiam injuria ipsum affecerat. Non verosimile est, ambitiosum parum voluptuosum adulterium commisisse cum fœmina mediocris conditionis & pulchritudinis tali tempore & loco, ubi facile deprehendi poterat, præprimis sub principe adulterium severe puniente. Ita verosimile est, aleatorem in jactu tesserarum duarum in omnibus lateribus notatarum sæpius jactus summarum 6. 7. & 8. quam 2. 3. vel 11. & 12. facturum. Ergo in judicanda verosimilitudine & dissimilitudine simplici respiciendum potissimum ad pluralitatem casuum in regula & ad paucitatem in exceptione. Hinc si v. g. quis sub populo atheo vivat, aut ubi plurima sunt exempla falsorum testium, primum exemplum hic datum potius invertendum erit, ita ut vix verosimile sit, duos testes etiam juratos veritatem dixisse.

*Regula cum
exemplis de
verosimilitu-
dine infima.*

§. 55. III. Quæcunque propositiones seu assertiones historicæ sæpe fallunt ac multas habent exceptiones, ita ut casus exceptionum prope accedant ad casus regulæ, ab his tamen aliquo modo superentur, ex faciunt vix verosimile seu verosimile in gradu infimo. Et quæcunque propositiones aut assertiones sæpe veræ sunt, & tamen casus fallaciarum aliquo modo excedunt casus veritatis, ex sunt verodisimiles in infimo gradu seu vix verodisimiles. Et cum adeo ab utraque parte adsit pluralitas casuum, intellectus vero humanus raro illos inter se computare possit, ut dijudicet, quænam clasfis alteram superet,

peret, fere in medio harere debet & suspendere iudicium, nisi determinationem svadeant aliæ causæ. Ita si duo testes iurati, vitæ alias non optimæ, deponant unanimiter contra virum honestorum morum depositum negantem, iudex quoad fidem historicam fere ex utraque parte anceps esse potest, ut vix videatur ipsi verosimile, virum alias honestorum morum fraudulentè depositum negasse, simul tamen idem vix verodisimile ob juramentum duorum testium. Ita si scriptor novus cum fiducia narret factum aliquod, quod tacuerunt scriptores antiqui, facile possunt circumstantiæ utrobique intervenire, ut ex una parte id videatur verosimile, ex altera verodisimile. Ita si homo alias honestus cum fœmina alias honesta, præprimis cum amica & ubi aliqua species clandestinitatis aderat, diuturniore tempore solus cum sola fuerit, vix videbitur verosimile, si circumstantias honestatis utriusque consideres, aliquid immoderati ab iis actum esse, vix tamen videbitur verodisimile, quod non castissime vixerint, si fragilitatem sexus utriusque, & clandestinitatis occasionem consideres. Sic si quis gloriatur, quod velit simulationibus & dissimulationibus per aliquot dies mixturam naturalem suorum affectuum occultare viro alias in cognitione hominum & sui ipsius valide versato, facile potest contingere ut ob varias circumstantias quæ intervenire possunt, ex una parte possibilitas ejus rei videatur verosimilis, ex altera verodisimilis &c.

§. 56. Quamvis autem regulæ hæcenus traditæ & exempla subjuncta satis sint evidentiæ, si doctrinam de verosimilitudine generaliter & in abstracto quasi speculeris, nescio tamen an ea multum profuturæ sint illi, qui solis iis fisis easdem ad praxin casuum & quæstionum obvenientium velit applicare. Cum enim fundamentum illarum regularum sit frequentia aut raritas casuum ad regulas applicandorum, & frequentia illa ac raritas potissimum dependeat a natura quarumvis rerum in fide philosophica, vel a natura hominum in fide historica, & vero naturas rerum nemo noverit, nisi sit egregius phylicus, natu.

*Regula tamē
hæc in praxi
nihil prode-
runt nisi jam
totam philoso-
phia imbuto.*

naturas autem hominum nemo exacte noverit, nisi simul doctrinam Ethicam & Politicam probe calleat, facile patet, citra notitiam exactam Philosophiæ principalis naturalis scilicet & moralis istas regulas parum profuturas, ei vero, qui notitia hac probe est imbutus, regulas istas non multum usui futuras.

*Et præterea
viro bono &
prudenti,
quorum u-
terq; tamen
his facile ca-
rebit.*

§. 57. Porro, cum in re verosimili minima circumstantia possit iudicium variare & in fide philosophica & juridica, & vero infinitæ sint circumstantiæ, hinc sua sponte sequitur, eum qui non vult decipi in fide intellectuâ, non solum liberum esse debere a præiudicio autoritatis & præcipitantiæ, sed & a præiudiciis affectuum, amore, odio, nimia curiositate, impatentia, studio imitandi alios &c. utpote quæ singula & attentionem in dijudicatione verisimilium rerum maxime necessarium, & ipsum iudicium turbant. Uno verbo debet esse homo incorruptorum morum & exacti iudicii, alias regulæ quæcunque ipsi nil proderunt. At hominem exacti iudicii & incorruptorum morum quis putabit regulis hisce opus habiturum.

*Præiudicia
quantum no-
ceant in co-
gnitione re-
rum verosi-
milium.*

§. 58. Proderunt tamen, aliquo modo tam regulæ illæ, quam observationes illæ §§. duorum præcedentium ad ostendendos errores in iudicio rerum verosimilium commissos, eosque, qua communes esse & ab eruditissimis etiam committi solent cavendas. Ita nihil frequentius est, quam ut homines plerique, omnium vero maxime philosophi, speculative genuinas causarum naturalium connexiones ignorent, & sic non solum pro verodissimili sed & pro difficili ac plane impossibili habeant, quod ipsis impossibile est, aut vi alicui majori vel divinæ vel diabolicæ tribuant, cujus causam ipsi & alii eorum similes ignorant, etsi causæ illæ sint vel pure naturales vel morales. Ita ars præstigiatorum acetabulis ex pera ludentium a multis pro arte magica fuit habita, donec mysteria illa ludicra publicis typis fuerint vulgata. Pari ratione non pauci artem funambulorum pro præstigiis diabolicis habent, cum videant, motiones eorum hominibus qui a teneris iis non excitati sunt, esse

sunt, esse omnino impossibiles. Ita a Theologis pariter ac Philosophis magno cum zelo cura per pulverem sympatheticum magiæ fuit accusata; contra ab aliis nonnunquam morbi spasmodici extraordinarii, in quibus ægrotantes insolita quædam loqui solent, pro divinis quibusdam ac propheticis motibus incauti habuerunt. Imo magis mirandus effectus præjudicii auctoritatis, quo solo abrepti eruditorum dræcipui interpretationes sacrarum literarum & doctrina aliarum disciplinarum non improbables sed valde verosimiles, modo repugnarent doctrinæ per seculum aut ultra receptæ, pro crimine maximo, hæresi scilicet venditarunt, & earum autores, homines alias moratos & sanæ mentis quasi a diabolo obsessi essent, sibi imaginati sunt. Pariter & prudentia cognoscendi alios homines a plurimis pro impossibili habetur, aut certe pro arte illicita vel magica, tantum quia vel Aristoteles de ea nihil scripsit, vel ipsi eam ignorant, & nihil de ea a præceptoribus suis audiverunt, quamvis ea nihil sit demonstratu facilius, atque ipsa scriptura sacra ejus mentionem faciat.

§. 59. Sunt etiam regulæ speciales non paucæ, a plurimis Doctoribus in dirigenda fide historica commendatæ quæ tamen & ipsæ si accuratius considerentur, nihil vel certe parum in applicatione ad casus obvenientes profunt, sed tot exceptionibus & limitationibus sunt obnoxia, ut omnia relinquantur in mera incertitudine, cum exceptiones frequenter tot casus continent, quot ipsæ regulæ. Puta regulæ de fide historica orta ex fama, testimonio, taciturnitate, historiis publicis, & arcanis, Archivis, actis publicis, scriptura privata &c. Primarium hic officium judicantis de fide historica est, respicere ad singulas circumstantias facti, & considerare, utrum relatio conveniat cum conexitate circumstantiarum, quæ in factis reliquarum creaturarum ob communem individuorum unius speciei naturam non adeo diversa esse solet, in factis humanis vero pro infinitate individuorum & pro infinitate ipsorum negotiorum variat. Ergo hic iterum mens præjudiciis vacua & genuina philosophia

Circa regulas speciales de fide historica rependa monita modo dicta.

naturali & morali instructa utramque faciet paginam, contra mens his subsidiis non instructa per ejusmodi regulas magis confunditur quam instruitur. Quare quæ de hujusmodi regulis & communibus circa eas erroribus moneri poterant, sequenti capiti reservabimus, potissimum quia Jcti ejusmodi regulis ponendis mire & misere luxuriari solent.

Officium sapientis circa disceptationes historicas.

§. 60. Cum vero paucissimi hominum a præjudiciis sint purgati & genuina philosophia instructi, non mirandum quod in quæstionibus historicis tot contentiones, contradictiones & andabatarum pugnae deprehendantur, cum plerumque ex utraque parte dissentientium, loco rationum verosimilium afferantur colores rhetorici & fuci affectuum, utrobique etiam certari soleat regulis istis impertinentibus ac sibi contradicentibus. Sæpe etiam negotia sic intricata sunt, ut ex utraque parte afferantur conjecturae verosimiles intuitu connexionis circumstantiarum, potissima vero facti circumstantia, a qua reliquæ dependent, ab una parte sic, ab altera modo opposito referatur, & fere deficient media dijudicandi, uter scriptor vel testis veritatem dixerit, quale exemplum per ea quæ capite sequente notabuntur, occurrit in historia vitæ Mariæ Stuartæ, Reginae Scotiæ sub Elisabetha regina Angliæ capite truncatæ. Ergo sapiens in disceptationibus historicis magis quietum scepticum, quam inquietum dogmaticum agit, h. e. operam dat, ut ipse a præjudiciis vacuus id quod verosimilius est deprehendat, eique credat, si non possit, judicium suum suspendat, sed hanc fidem suam aut suspensionem fidei alteri non obtrudat, verum data occasione credulitatem aut incredulitatem ejus placida monstratione verosimilitudinis tollere intendat, & si id efficere non possit, credulo aut incredulo huic non irascatur, sed, si ex incredulitate ista damnum sensurus sit, illius misereatur, & vices ejus doleat. Quod si alteri nil profit aut noceat, utrum historiam credat vel minus, tum sapiens multo minorem causam irascendi aut cum eo rixandi habet, sed neque tamen ullam causam dolendi, quin potius studet, ut historiis sive veris sive fabulosis & fictis, do-

Etrinas

etrinas bonas ad emendationem aliorum facientes amœniores faciat, & alterius attentionem excitet, recordatus proverbiorum vulgarium, quod exemplorum non requiratur veritas, eaque non tam probent, quam illustrent.

§. 61. Dico in disceptationibus historicis. Neque enim in *In factis hi-*
omnibus dubitandum, aut judicium suspendendum, aut verosi- *floricis multa*
militudo diu quærenda est. Sed multa sunt in historiis, de quo- *moraliter*
rum veritate nemo sanæ mentis dubitaverit: v. g. Jesum fuisse, *certa, multa*
multos sanasse, infamæ morte necatum esse; Cæsarem fuisse di- *tamen etiam*
ctatorem Romanum, in Galliis bella gessisse, a Bruto & Cassio *incerta,*
interfectum esse, morte violenta Henricum Stuartum, item Da-
videm Rizium periisse, & alia multa facta esse, ob quæ male au-
diit Maria Stuarta, & sic infinita alia, etiam in historia profana,
tantum verosimilitudinis gradum habent, ut vix a veritate ne-
cessaria secerni possint, ac æque stultus habeatur, qui de horum
veritate dubitare velit, atque is, qui dubitare vellet, utrum bis
duo sint quatuor, aut an trianguli tres anguli sint æquales duo-
bus rectis, aut an vigilet, & manus ac pedes habeat. Quoniam
tamen parum proderit generales circumstantias historiarum
nosse, sine specialibus, cum hæ, & sæpe vel una harum, totum
judicium de facti alicujus moralitate & usu in vita civili mutet,
& vero de specialibus his plerumque dissensus sit, v. g. inter
Christianos & eorum hostes, utrum Jesus resurrexerit, & vi-
vus in cælum translatus sit, item inter Reformatos & Pontifi-
cios historicos, utrum Maria Stuarta jusserit & consenserit do-
lo malo in crimina ipsi imputata, utrum a fratre suo consan-
gvineo & aliis hominibus fuerit falsis narrationibus decepta, ac
multa scelera sine ejus præscitu sub nomine ipsius patrata sint:
hic sane operam dat sapientiæ studiosus, ut quantum fieri po-
terit, mediam inter nimiam credulitatem

viam inveniat.

CAP. II.

De

FIDE JURIDICA IN SPECIE.

§. I.

*Ratio dicen-
dorum. Fides
Juridica vel
late dicta, vel
in specie Ju-
diciaria.*

Fides Juridica dupliciter sumitur, vel pro fide, de qua in cor-
pore Juris & a Jure Consultis in doctrina juris tractatur, vel
de qua sermo est in praxi Judicaria. Prior in lato suo ambi-
tu tot significationibus fere est obnoxia, quot de fide secundum
doctrinam Philosophiæ & sacrarum Literarum in capite præce-
dente adduximus, & sub se etiam fidem illam alteram Judicia-
lem comprehendit. Posterior, uti solum ad fidem historicam stri-
cte dictam pertinet, ita cum illa & multa communia habet, & in
multis tamen ab ea differt, ac peculiarem quandam fidei spe-
ciem constituit. Uti vero primum caput potissimum ad osten-
dam differentiam fidei cordis & fidei cerebri est conscriptum,
ut ii, qui Jurisprudentiæ dant operam confusionem harum dua-
rum fidium aliis facultatibus Academicis frequentissimam, per-
niciosissimam tamen, evitare studeant; ita hoc caput potissimum
occupatum erit, in ostendenda differentia fidei historicæ & fidei
Judiciariæ, ut evitetur iterum confusio utriusque non raro a Ju-
re Consultis etiam, sæpe etiam a Doctoribus aliarum Facultatum
commissa. Quare etsi hoc intuitu possemus a prima significa-
tione fidei juridicæ hic plane abstrahere, non pigebit tamen
paucis conferre doctrinam capitis præcedentis cum fide juridi-
ca late dicta, non tam ut ostendamus, Philosophiam nostram
de fide convenire cum Jurisprudentia nostra, uti ostendimus,
eam convenire cum Sacris Literis, sed ut examinemus an Ju-
risprudentia nostra conveniat cum Philosophia sana. Etenim
ratio est quidem subordinanda Sacris Literis, & ad ejus doctri-
nam examinanda, at ratio non est subordinanda Jurispruden-
tiæ, quin potius, si Jurisprudentia Romana vel Canonica a ra-
tione aberrat, interest omnium, ut hoc ostendatur.

§. 2. Fi-

§. 2. Fides etiam in Jure nostro sumitur partim pro affectione voluntatis, partim pro affectione intellectus. Quod prius attinet, diximus §. 6. *cap. preced.* quod bona fides etiam de homine valde supino prædicetur, quod jura nostra etiam in bonæ fidei possessore observant. Etenim bonæ fidei possessor est is, qui non scit rem ad alium pertinere, sed putat, se esse dominum *l. bona fidei 109. ff. de V. S. l. item veniunt 20. §. petitam 11. ff. de hered. petit. l. legis Fabia 3. ff. ad L. Fab. de plagiar.* Etiam si supine erret & ignoret v. g. factum proprium. *Ulpianus l. Celsus 27. ff. de usuc. aut in jure erret, Ulpianus l. sed etsi 25. §. scire 6. ff. de petit. hered. etsi Paulus contrariæ sententiæ fuisse videatur, eum pro bonæ fidei possessore non habens, qui rem a pupillo sine tutoris autoritate emerit l. 27. ff. de contrah. emt. Non obst. l. nec supina 7. ff. de jur. & fact. ignor. l. Servius 4. ff. quod vi aut clam. l. 11. C. Unde vi.*

§. 3. Porro diximus §. 7. quod credere sæpe apud Latinos sumatur pro fidere. Ita & in jure vox credendi sumitur, unde crediti & debiti voces descendunt & totus titulus *ff. de Reb. Creditis.* Sed & in contractibus & inde descendentibus actionibus bonæ fidei & stricti juris, vox bonæ fidei supponitur pro fiducia. Nam in contractibus bonæ fidei, qui mutuas præstationes continent, cum omnia ob infinitas circumstantias verbis exprimi in conventionem nequeant, sed hic magis ad æquitatem quam ad conventionem judici respiciendum sit, necesse est, ut uterque utrique fidat, adeoque exuberans bona fides de iis prædicatur *l. bona fides 31. pr. & §. 1. ff. de pos. l. cum in societatis 3. C. pro socio.* Contra vero in judiciis stricti juris, cum unus saltem alteri quid præstet, magis ad verba respicitur, quam ad fiduciam, quam alter in alterius promisso citra verba posuerit *l. quicquid 99. ff. de V. O.* Nam alias & in contractibus stricti juris bona fides i. e. carentia doli (*conf. §. 2. hic & §. 6. c. preced.*) adesse debet *l. si mandata 59. §. 1. ff. mandati l. bonam fidem 4. C. de O. & A.*

§. 4. Pertinet etiam ad fidem cordis *Novell. 17. c. 6. de fide publica non passim danda, item l. si ventri 24. §. in bonis 2. de reb. ant. jud. possid.* In bonis mensularii vendendis potiores eorum

causam esse, qui pecunias apud mensam *fidem publicam* secuti deposuerunt. Adde *l. 12. C. de prox. sacrorum scriniorum lib. 12. & Edict. Justin. 2.* ne praesides in causis fiscalibus *fidem publicam* dent. Similis est ratio fidei a privatis datae, quo pertinet *l. Grace §. pr. ff. de fidejuss.* ubi mentio fit antiquae formulae fidejussoriae *τῇ ἐμῇ πίσει κελεύω, λέγω, θέλω*, fide mea esse jubeo, dico, volo & totus adeo titulus de fidejussoribus.

Fides in jure

non connotat scientiam.

Fides veritatis, veri, rerum.

§. 5. Diximus etiam §. 9. *capitis praeced.* & passim fidem cordis non esse scientificam, & fidem intellectus opponi scientiae. Contra video equidem a nonnullis adduci *l. 136. ff. de R. l.* ubi JCtus dicit: Bonam *fidem* tandundem possidenti praestare, quantum *veritatem*, quoties lex impedimento non sit. Unde quidam, aliquos ex Glossatoribus secuti, inferre volunt, quod *fides* etiam praedicetur de rebus certis & quas sciamus. Sed nolim tamen hac parte differentiam facere inter Philosophiam & Jurisprudentiam. Praeterquam enim quod in jure opponantur perpetuo verus Dominus, qui *scit* se esse Dominum, & bonae fidei possessor, qui saltem *putat* se Dominum esse, JCtus in dicta lege non dicit, quod *veritas* & *fides* sint unum idemque, sed solum, quod bona fides tantum possidenti praestet, quantum veritas, inter quae duo magnam esse differentiam, vel dicta capitis praecedentis declarabunt, ubi docuimus fidem non esse scientiam, & tamen simul docuimus, verosimilitudinem in vita civili sapissime aequipollere certae veritati. Ut taceam veritatis vocem in dicta lege sumi pro re ipsa, non pro convenientia intellectus cum re, seu ut in Scholis loquuntur, pro veritate Metaphysica, non Logica, qualis ad scientiam requiritur. Scio quidem, quod saepius etiam in Codice mentio fiat *fidei veritatis, fidei veri*, item *fidei verum l. 1. C. si minor ab hered. se abstin. l. neque 6. C. de compens. l. ult. C. de praed. minor. l. verba 6. de testam. l. cum nemo 5. C. de A. vel R. P. & passim alibi.* Sed ut taceam, in Codicis legibus non quaerendam esse proprietatem verborum, contextus ubique ostendit, per veritatem & verum intelligit tale quid, quale ipsa fides admittit. Admittit autem fides saltem veri-

verimile. Et verisimile sub voce veri latius accepta comprehenditur.

§. 6. Haftenus bene. Jam & nævi Jurisprudentiæ nostræ *Fides Juris* monstrandi sunt. Mirum vero, leges Pandectarum, quæ ex *dica formula* scriptis Jctorum Ethnicorum excerptæ sunt, convenire cum *laria, Pythagorica, irrationalis, carbonaria* philosophia de fide, contra, ut jam videbimus, leges Christianorum Imperatorum doctrinæ veræ & in recta ratione fundatæ non convenire. Sed id nobis non mirum, postquam jam *cap. preced. §. 27. seq.* ostendimus, per principia Anti-Christi jam sub Constantino M. fidem & contra usum sermonis latini ac rationem & contra SS. literas usurpari cœpisse pro formula scripta, & credulitatem jactatam esse pro fide, & sic introductam esse fidem Pythagoricam, irrationalem, carbonariam. Non id fecimus, ut ulcus, cujus origo a Clero est, animo insultandi cuiquam, tangere, idque omnium oculis exponere citra necessitatem, tanquam rem a nostro scepo & a Jurisprudencia alienam & ad Dominos Theologos pertinentem voluerimus, sed quoniam ista pseudofides proh dolor! & Juridica facta est, postquam scilicet Constantinus & reliqui successores ejus, ac Justinianus noster tyrannidem Papalem, cujus primum articulum istam pseudofidem supra diximus sibi injici passi sunt, atque sic istud contagium Papismi etiam nos Jctos in medio, quem nonnulli falso gloriantur, Ecclesiæ Evangelicæ florentissimo statu, invasit. Opus ergo erit, ut harmoniam juris nostri cum doctrina illa capitali tyrannidis Papalis paucis ostendamus.

§. 7. Ut enim taceamus Juris Canonici titulum *de Fide* & *Ostenditur fidei articulis*, utpote de quo nullum est dubium, in frontispicio *ex Codice Justiniani* statim Codicis occurrit rubrica *de Fide Catholica*, per quam intelligitur doctrina de fide *l. 1. d. t.* sensus (intellectualis) fidei intemeratæ *l. 2. ibid.* fides scripta *l. 3. §. 3. eod.* fides vere exposita *l. 4. eod.* Habes ergo hic fidem *formulariam*, unde & ipsa, disertis verbis vocatur sancta fidei formula seu Symbolum, *l. 7. §. 3. eod.* Habes fidem *Pythagoricam*, sequitur enim Imperator fidem, quam claret sequi Pontificem Damasium, & Petrum Alexandriæ Episcopum

pum *d. l. 1.* & quam prædicant sanctissimi Dei sacerdotes *l. 6. pr. cod.* Habes fidem *irrationalem* & rationē fidei huic formulariæ subjungendam, cum gravissime prohibitum sit, ut nemo semel judicio reverendissimæ Synodi judicata & recte disposita revolvere & publice disputare contendat *l. 4. cod.* Habes deniq; fidem *Carbonariam*, cum præcipitur, ut observentur dogmata quatuor Conciliorum (vulgo Oecumenicorum) sicut sacre scripturæ & eorum regulæ sicut leges *Nov. 131. cap. 1.* Simul vero habes *tyrannidem Anti-Christi*, ope introductæ hujus fidei carbonariæ exercitam, dum contra omnes, qui vel hiscere saltem audent, gravissimæ poenæ sunt statutæ *t. t. de fide Catholica & t. t. de heret. & manich.*

*Codex Justinianus ubiq;
Papisticus.*

§. 8. Quæ omnia cum sic satis aperta sint, mirandum esset, quod Jcti Evangelici tyrannidem hanc Anti-Christicam in expositione Codicis non observaverint & notaverint, nisi communis & inter Evangelicos etiam passim vicens persuasio de fide formularia iis imposuisset, ut non solum hoc capitale principium Papismi cum doctrina Evangelii, (præprimis tacentibus & approbantibus iis, qui id ante omnes notare debuissent) convenire sibi persvaserint, sed & alia Codicis Justiniani in legibus Ecclesiasticis ubique papizantis, plerumque pro sanis & justis habuerint, ac non solum in Cathedra aut scriptis defenderint, sed & in praxi secundum talia jura plane Ethnica & Papistica pronunciaverint. Prodiit jam anno 1618. Colonia Agripp. *Cornelii a Rynthelen* Advocati Dusseldorpiensis *Jurista Romano-Catholicus*, in quo scripto autor intendit, ut præcipuas controversias Romanæ Ecclesiæ cum aliis sectis ex legibus Justiniani probet. Pari intentione anno 1662. simililem tractatum *Arnoldus Corvinus* Consiliarius Moguntinus edidit sub titulo: *Imp. Justinianus Catholicus*, qui assertionem nostram de Papismo Codicis Justiniani satis probabunt: Quamvis non diffiteamur, dictos autores, ut intentioni suæ inservirent, nonnulla nimis anxie & remote conquissivisse, sæpe etiam errore communi deceptos esse. Ita B. Baierus noster peculiari disputatione olim Jenæ habita, quæ quarta est in decade secunda nuper publicata, adversus Arnoldum Corvinum valde pro-

probabiliter adstruxit, falsum esse, quod Justinianus Papæ Romano potestatem aliquam eminentem vel in spiritualibus vel in politicis tribuerit, sed potius Epistolam Papæ Johannis quæ legitur post *l. 7. C. de Fide Catholica* esse supposititiam. Interim tamen cuilibet, præprimis Cornelii a Rynthelen tractatum legenti patebit, ab eo Papismum Juris Justiniani ad oculum esse demonstratum. Ex quo etiam pro illustratione dictorum §. *præced.* pauca licebit excerpere. Ita vero *cap. 6. p. 18.* *Nota quod quidam recte colligunt ex d. l. cunctos i. de summa Trinitate, quod si quis interrogaretur de fide, sufficiat respondere, se credere, sicut sacrosancta Romana Ecclesia, nec habet opus explicite respondere de singulis articulis, nisi sit Rector aut Prælati.* Ita Innocent. Hostiensis, ad d. l. cunctos. Adeoque patet, quod ipsi Pontificii fidem suam carbonariam ex legibus illis Justinianeis deducant.

§. 9. Sed pergendum ad alia. Diximus *cap. præced. §. 35. & 42.* *Exempla Fidei Juridicæ, tot esse species fidei intellectualis Philosophicæ, quot sint disciplinæ, eo que etiam Jurisprudentiam retulimus, & hujus fidei Juridicæ exempla hoc capite daturus esse promissimus.* Ita hic credit dari Antinomias multas, alius paucas, alius nullas, sed omnes distinctione subtiliter excogitata posse conciliari; hic credit, magnum hodie esse usum Pandectarum, alius exiguum; hic credit textum juris ita esse exponendum, alius aliter. Et quis omnia exempla fidei Juridicæ recensere aut ex infinito eorum numero præcipua saltem referre posset. Tot enim sunt exempla fidei Juridicæ, quot sunt Controversiæ Doctorum, hæ vero sunt innumerales, ita ut & vel ex communibus opinionibus contra communes magna volumina jam ab Hieronymo de Cævallos sint conscripta. Nec aliud admittit natura Jurisprudentiæ. Est enim habitus interpretandi leges. Omnis Interpretatio conjecturis nititur. Ex conjecturis semper verosimilitudo oritur, nunquam certitudo Logica. Et in specie circa doctrinam interpretationis omnis voluntatis humanæ, sæpissime in utramque partem argumenta valde verosimilia occurrunt, ut si ulla in disciplina causæ subsint, cur sapiens magis ad Scepticismum quietum inclinare debeat,

beat, quam ad Dogmaticismum rixosum, prout in capite præced. simul notavimus, vel maxime id in Jurisprudencia obtineat. *vide Scepticismum Juridicum Witteb. in Dn. Præsidis Hist. Sap. & Stultit.* Unde vel ex hoc capite se publicæ omnium irrisioni exponet, qui circa Juridicas controversias ab alio Jcto dissentiens, i. e. aliam fidem Juridicam habens, in contumeliam alterius suam fidem pro norma veritatis & certitudine infallibili, alterius vero opiniones pro erroribus velit jactare, multo magis autem, si ex illis, quæ opinione quadam supposita, per bonam consequentiam sequuntur, numerum errorum cumulet, & sic de chiliadibus errorum alteri ostensis gloriaretur. Hoc enim pacto nihil aliud efficiet, quam ut cordati viri propriam ejus stultitiam secundum totidem chiliades numerent. Præprimis cum in materia utrobique verosimili sapiens omni ratione destituatur, cur præter simplicem suæ opinionis eamque placidam expositionem cum altero tanquam turpiter errante agere sustineat. Omnis error est contradictio veritatis. In causa verosimili male pronunciamus hoc ita esse, sed hoc ita nobis videri. Qui alius opinionis est, non ait pariter, rem aliter esse, sed rem aliter videri sibi. Non autem sunt contradictoria. Mihi hic videtur, & mihi aliter, quia utrumque verum est. Ubi ergo nulla vera contradictio, ibi nullus error.

Convenientia & disconvenientia fidei Juridica a fide historica.

§. 10. De fide Juridica late accepta satis. Fides Juridica stricte dicta seu Judicialis est fidei historicae stricte dictae species, nisi quod in fide Juridica aliquando certæ & speciales regulæ ab hominibus præscriptæ observentur, quas in fide historica capitis præcedentis non attendi diximus. Ita Judici fides de actione humana est facienda per conjecturas verisimiles, v.g. per testes fidedignos, de quorum adeo fide speciales regulæ non dari possunt, quod vero v.g. jurati testes esse debeant, hoc fidei juridicae peculiare est. Ut itaque utriusque fidei confusionem evitemus, distinctius paulo ista convenientia & disconvenientia fidei historicae & juridicae erit ostendenda.

Fides historica an detur?

§. 11. Sed forte frustra de his disputamus, frustra dicta sunt ea omnia, quæ hætenus observavimus, si non datur fides historica.

rica. Sublato enim genere fides juridica tanquam ejus species removebitur. At quis dubitet eam dari? Subesse rationes magnas dubitandi præsumendum est, cum vir Consultissimus Joh. Eisenhartus Professor Academiæ Juliæ in comment. de fide historica id principaliter & multa diligentia agat, ut demonstret, dari fidem aliquam historicam. Uti vero sæpius contingit ut dum de re, qua hætenus nemo dubitaverit, dubitare incipiamus, dubia magis magisque crescant, ita non diffitemur, lectis illis fidei historicæ demonstrationibus dubia nobis fuisse subnata, de quibus forte non cogitasset, si non observasset, virum Clarissimum magno conatu laborasse, ut fidei historicæ existentiam corroboraret, adeoque hoc ipso supposuisset, non habendum pro fatuo, si quis de fide historica dubitaret. Ergo vel dubia illa tollenda erunt, vel totus discursus noster delendus. Age videamus.

§. 12. Cum ergo in re dubia affirmanti incumbat probatio, *Dubium circum initio pro existentia fidei historicæ affertur c. 4. §. 2. hanc non cap primam ratione duntaxat, sed quæ rationi hac in parte non cedat, omnis generis rationem eruditionis Antistitum confessione & unanimi suffragio demonstrari posse. pro existentia fidei historicæ.* Sed vercor, adversus ista Scepticum excepturum, per testimonia humana non probari existentiam rerum invisibilium, qualis fides est, & multitudinem errantium non patrocinari posse errori. Jam vero capite præcedenti rejectum esse axioma Philosophiæ Aristotelicæ, in rebus philosophicis id pro verisimili habendum, quod videatur pluribus aut sapientioribus. Semalle uni Senecæ tanquam omnium assensu sapienti credere, quam testimonio mille aliorum. Ita autem Seneca Nat. quæst. VII. c. 16. *Nec magna molitione detrahenda est autoritas Ephoro: Historicus est. Quidam incredibilium velatu commendationem parant, & lectorem aliud aditurum, si per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes sunt, quibusdam mendacium obrepit, quibusdam placet. Illi non evitant, hi appetunt. Et hoc in commune de tota natione, (scilicet historicorum per jocum, non de natione Græcorum, ut exponit noster cap. 10. §. 3. utpote quorum antea nulla mentio erat injecta) quæ approbare opus suum & fieri*

steri populare non putat posse, nisi illud mendacio adpersit. Ergo, perget Scepticus, transeat argumentum ab autoritate, & videntum erit, an fortior sit ratio pro fide historica.

Dubium circa secundam.

§. 13. Affertur autem talis *ibid.* Si quidem non daretur fides historica, nihil determinate sciri posset eorum, quæ aliquot ante nos seculis gesta sunt, & rebus naturalibus, aliisque acciderunt. Nulli civitatum, regnorum & imperiorum, legum & juris conditores noti essent, nulli eruditionis & scientiarum vetusti interpretes, nullarum veterum urbium fata fortunaque; sed tantum quicquid heri hodieque dictum factum sensibus nostris percepimus, hoc saltem, si Diis placet, perspectum cognitumque foret. Hic dubitans de fide historica non poterit non regerere, se omnino putare nihil determinate sciri in rebus antiquis, sed omnia incerta & dubia esse. Alias enim de fide historica non dubitaret. At vero, inquit Vir Clariss. d. l. eorum, quæ antiquis seculis facta gesta que, quam plurima nos scire arbitramur. Igitur necesse est, historica fide, si non omnia, pleraque saltem eorum a nobis cognosci, quæ nostra parentumque nostrorum memoria non attingit. Hic urgebit dubitans, non recte inferri ab opinione scientiæ ad scientiam ipsam, & debere sic concludi, igitur pleraque nos fide historica cognoscere arbitramur. Hoc vero facile concedet. Non enim dubitat de opinione hominum circa fidem historicam, sed de fide ipsa.

Dubium contra tertiam.

§. 14. Sed forte convincet scepticum ratio Augustini allata cap. 6. §. 5. cujus summa eo redit: *Sublata fide nihil incolumiter remanere humana societatis, sed omnia perturbari, si nihil velimus credere: Totam adeo perituram amicitiam, si quod non video, credere non debeam, cum charitas sit invisibilis. Amicitia autem pereunte, peritura esse connubiorum, cognationum, & affinitatum vincula &c.* Ad ista surget scepticus, & caput extollet, atque ejusdem se esse cum Augustino opinionis affirmabit. Imo fontem ostendet, unde Augustinus ista forte hauserit, simili enim ratione Arnobius disputat *adversus Gentes lib. 2. p. m. 46. seq.* Quoniam ait, *ridere nostram fidem consuevis, atque ipsam credulitatem* (unde obiter nota ad illustrationem capitis præcedentis, jam & Arnobium

bium credulitatem synonymice usurpasse pro fide) facetiis jocularibus lancinare, dicite o festivi & meraco sapientia tincti, & saturi potu, estne operis in vita negotiosum aliquod atq; actuosum genus, quod non fide praeunte suscipiant, sumant, atque aggrediantur actores? Peregrinamini, navitatis: non domum vos credentes per aëlis negotiationibus remeaturos? Terram ferro scinditis, atque oppletis seminum varietate: non credentes vos frugem percepturos esse vicibus temporariis? Conjugalibus copulatis consortia: non futura esse credentes casta, & officiosi fœderis in maritos? Liberorum suscipitis prolem: non incolumem credentes fore, & per gradus ætatis venturam senectutis ad metam? Ægrotudines corporum medicorum committitis manibus: non credentes morbos posse mitigata asperitate leniri? Bella cum hostibus geritis: non victoriam vos credentes præliorum successionebus relatu-ros? Veneramini Deos & colitis: non credentes illos esse, & propitias aures vestris supplicationibus commodare? Sed, ita perget scepticus, quorsum ista omnia? Loquuntur Augustinus & Arnobius de fide Christiana, de fide cordis seu fiducia. Jam vero probandum est, dari fidem historicam. Fides autem historica est intellectualis.

§. 15. Remota vero sic ratione Augustini, parum commovebitur Scepticus iis quæ sequuntur d. c. 6. §. 6. *Melchiorum Ca-* *Dubium cir-*
num ex Theodoro ostendere, fidem esse, seu primariam basin, discipli- *ca quartam.*
narumque crepidinem, & in hoc ei consentire Aristotelem, tradentem,
quod discipulum oporteat credere, atque huic adstipulari Philonem, ad-
dentem, quod alias erudiri non possit, qui docenti non credat. Quare
factum esse, ut naturæ autor in hominum mentibus inclinationem na-
turalem ad credendum impresserit. &c. Deprecabitur hic haud du-
bie Scepticus auctoritatem & Cani, & Theodoret, & Aristotelis,
& Philonis, ob rationes §. 12, Fidem discipulis quod attinet, con-
cedet, discipulum debere credere fide cordis, negabit eum debe-
re credere docenti credulitate intellectus, quin potius urgebit,
capite præcedenti hanc fidem Pythagoricam & carbonariam
esse rejectam.

§. 16. Sequitur nova ratio cap. 9. §. 1. *Quia res ab Historico* *Dubium cir-*
commemorata revera contigit, hic potuit sensibus suis illam percipere, & *ca quintam.*
quo-

quoniam perceptam eam memoria dignam judicavit, memoria quoque posteritatis eandem commendare voluit; quia vero hoc potuit & voluit, eam quoque literis & memoria posterorum commendavit. Voluisse autem censensus est, quia id ipsum ab ea factum esse volumen historicum, quod in manibus est, reaspe demonstrat. Hic primo dubitans dicet, se aut non intelligere vim hujus rationis, aut sensum hunc esse. Fidem historicam inde dependere, quod historicus & potuerit & voluerit vera scribere, potentiam probari ex eo, quod res revera contigerit, voluntatem ex ipsa scriptura historiae. Jam vero addet, in probatione potentiae aperte peti id quod est in principio; Dum enim de fide historica dubitatur, dubitari simul, an res revera extiterit; & in probatione voluntatis confundi quaestiones: an scilicet historicus voluerit scribere, & an voluerit verum scribere. Prius probari ex codice historico, qui in manibus est, at voluntatem veritatis dicendae ex codice historiae non apparere.

Dubium circa sextam.

§. 17. Sed forte praesumptio est pro historico. In dubio enim, sic dicitur cap. 8. §. 18. unusquisque debet praesumi bonus & verax, maxime si id, quod narratur, nec incredibile nec absurdum sed probabile ac verosimile existat, & scriptor nec amore, nec odio partium, de quibus narrat, duci intelligatur. Hic scepticus urgebit, conditiones nihil asserere, & de his ipsis conditionibus esse sermonem. Praesumptionem bonitatis valere quidem in judicio, in fide historica dubium annon majoris efficaciae sit praesumptio scripturae; omnis homo mendax. Adde quod etiamsi historicus praesumatur verax, tamen potuerit esse deceptus ab aliis, & quod nota sit alia regula, virum veracem posse mendacium seu falsiloquium dicere.

An historici praesumantur errare.

§. 18. Sublata vero ista praesumptione veritatis pro historico, sua sponte videtur corruere quod eidem superinstructum est. Tale est quod affertur cap. 9. §. 10. Ei, qui historico de sui aevi rebus gestis testanti falsum objiciat, cum probare debere vel ignorantiam vel malitiam historici, cum falsum ab alterutro horum proficiscatur. Et forte Scepticus huic assertioni contrariam opponet ex verbis cap. 11. §. 1. Ex omnibus historiis a quocunque demum scriptore consignatis, eas tantum fide dignas esse, quae idoneo suae veritatis testimonio nitantur,

tantur. Deinde nec forte difficile esset multis exemplis & præsumptionibus ignorantiam aut credulitatem historicorum probare. Ipse autor de imperitia, ignorantia, vel errore historicorum in recensione rerum a se remotiorum conqueritur c. 8. §. 4. & 17. Multa vero ignorari etiam de iis quæ nostris temporibus & in iis locis ubi degimus sunt, aut admixtis falsis circumstantiis nobis persvaderi, quotidiana docet experientia. Cui non obest quod affertur d. c. 9. §. 10. *non præsumi prudentem hominem ignorare quod omnes in civitate vel provincia sciant* arg. l. 9. §. 2. ff. de J. & F. Ignor. Respondebit enim Scepticus, in quæstione esse, partim, an Historicus fuerit prudens homo, partim an res quas narrat ab omnibus sciantur & annon potius scientia illa omnium sit putativa, præprimis cum tot sint errores communes. Argumenta vero legum ex Jure Romano deprecabitur in quæstione de fide historica tanquam re philosophica, & ad intellectum pertinente, cui non ferantur leges. Similis erit responsio ad ea quæ sequuntur. *In rebus antiquioribus baud raro plures in eandem rem scriptores solere concurrere, inter quos latere vel obscurus esse non possit is qui documentis aut testibus melioribus nitatur, cujus inde narrationi potior lux veritatis assistat.* Nam (1) sæpe in antiquioribus plures non concurrunt: (2) si concurrunt, de concursu plurium unanimi mox dicendi locus se offeret, (3) si plures dissentiant, sæpissime latet & obscura est veritas vel ideo quia æque dubium est fundamentum dijudicandi documenta antiqua & testes meliores.

§. 19. Deinde quod voluntatem historici attinet, non con- *An præsu-*
vincet Scepticum *autoritas Grotii, necesse esse, ut aliquid afferatur, mantur*
quo testis suspectus reddatur. Autoritate enim non pugnamus. Nec *mentiri?*
difficulter afferri potest communis corruptio humanæ naturæ. Sequitur: *Nam si careat suspitione testimonium, vel propter personam*
a qua fertur, quod honesta sit; vel propter causam, quod neque lucri ne-
que gratiæ, neque inimicitie causa sit, admittendum est l. 3. pr. ff. de te-
stibus. Sed de legibus Romanis jam monuimus. Et infra vide-
bimus, multa in judiciis admitti, quæ ad fidem historicam exten-
dinequeunt. Quam facile vero vel a persona scribentis, vel ex
causa

causa possunt fontes suspicionis de falsitate oriri? *In rerum recentium commemoratione amoris aut metus suspicionem contrahere solent historici, si describant res magnatum aut Rerum publicarum quibus fortunarum suarum initia aut incrementa accepta ferunt, ait nolter, c. 8. §. 17. Similes suspensiones & de reliquis historicis non sine causa concipi possunt. Tollent etiam istae suspensiones amoris, metus, & alii, assertionem aliam c. 10. §. 5. Historicum non eadem qua testis in obscuro privatoque ac forensi negotio securitate mentiri posse, in negotiis plerumque notoriis, ac talibus, qua non solum illius sed plurimum conscientiam tenent, quin statim experiatur contradictiones & reprobationes intelligentium, cum aeternae fidei & existimationis suae decremento, ac macula indelebili. Nam & ab istis contradictionibus retinere homines possunt amor historici, metus potentis, in cuius favorem historicus mentitus est, aut odium illius, in cuius odium historicus scripsit.*

*Communis
historicorum
consensus an
fidem pariat.*

§. 20. Haecenus vidimus argumenta generalia pro probanda fide historica, sequuntur specialiora. De communi historicorum consensu quaedam ex Everhardo adducuntur *cap. 7. §. 20. In casu, ubi diversae opiniones ab historicis afferuntur non semper habere locum l. 14. C. de fide instrum. per quam neutra ejusmodi historiarum in ea opinione diversa fidem habere videatur. (Notabit hoc obiter Scepticus, & ex illis contra sequentia urgebit, quam parum apte hic allegentur leges civiles.) Nam frequentiore opinionem debere prevalere minus frequenti l. 1. pr. vers. Sine crebrior ff. de Off. Quest. Unde etiam d. l. ubique & perpetuo allegari a Dd. ad hoc, quod communis opinio sequenda sit. Non ignotum equidem esse, quod opinio debeat cedere veritati l. si pater 4. §. quoties 1. ff. de manumiss. vindi. Etia. Sed hoc procedere veritate manifestata. In casu autem nostro veritatem non esse manifestatam, unde debere inspicere quod verosimilius est c. inspicimus 45. de R. I. in 6. Hic Scepticus initio dubitabit, annon regula illa, quod opinio debeat cedere veritati, etiam si ea nulla lege Romana corroboretur, valeat etiam in veritate manifestanda, & ac in manifestata, h. e. ubi quis probare vult, opinionem communem esse erroneam. Deinde idem nulla lege Roma-*

Romana patietur sibi perſvaderi quod communis opinio ſit verosimilior, & ad eam aſſertionem refutandam ab ipſo Dn. Autore ex §. ſtatim ſequenti 21. d. cap. 7. mutuabitur exemplum Donationis Conſtantini, quam ipſe falſitatis arguit, etſi diu communis opinio eam pro vera habuerit.

§. 21. Videamus jam, annon generalis ſaltem & communis eruditorum calculus fidem conciliet veritatis Historicis quibusdam, ut noſter eruditorum putat cap. 8. §. 17. Scilicet, ut ex Alciato noſcit. d. c. §. 3. Et ab autoritate calculus pro veterum in ſua cujuſque arte legitimam eſſe probationem, quales ſint, hiſtoricis fide qui communi ſtudioſorum calculo per Academias jamdiu approbentur, dignis. Hi ut Hippocrates Galenusque Medicis l. 7. ff. de Statu hom. Plato & Ariſtoteles Philoſophis l. 1. ff. de nundinis. l. 36. ff. de Solut. Livius, Saluſtius, Tacitus hiſtoricis l. 8. ff. ad l. Jul. Maieſt. l. 1. ff. de Off. Quaſt. Cicero & Virgilius humanitatis Profeſſoribus, l. 39. ff. de pæn. l. 6. §. ſin. ff. de R. D. Dubitabit hic initio Scepticus, utrum ſtudioſorum calculus poſſit haberi pro calculo eruditorum. Deinde mirabitur ſecundum uſum juris Romani, quod etiam Autores Claſſicos in ſingulis facultatibus exinde probaverit Alciatus. Cæterum uti putabit, autoritate tali Claſſica terreri ſaltem pueros in claſſibus ſedentes, genuinos autem philoſophos ſanam rationem remota omni autoritate ſequi, & forte acrem doctrinam B. Ammani Medici Lipſienſis, ſubinde in ſcriptis publicis publicis contra Autores Claſſicos in Medicina propositam commendabit, ita, ipſe audebit ſalva legum Romanarum reverentia Livium, Saluſtium, Tacitum ex claſſe Hiſtoricorum claſſicorum ejicere, vel ex iis quæ Vir Clariffimus ſtatim §. ſeq. 4. ex Flavio Vopifco ſine nota diſplicitiæ refert. *Neminem hiſtoricorum, quantum ad hiſtoriam pertinet, non aliquid eſſe mentitum : prodiſſe quin etiam, in quo Livius, in quo Salluſtius, in quo Cornelius Tacitus, in quo denique Trogus manifeſtis teſtimoniis convinceretur.* Quinimo cum multa honoris præfatione memorat alterius Viri Illuſtris teſtimonium, quod ex Heinſio quondam audierit, obſervatas ipſi eſſe aliquot Livianarum hallucinationum centones.

§. 22. Simul autem vereor, ne ex hoc Vopiſci loco, & aliis *Nullum hi-*
G
eru-

*ricum videri
fide dignum.*

erudite conquisitis observationibus Clarissimi Autoris Scepti-
cus arma sumat omnibus historicis fidem detrahendi & sic dubi-
um suum contra omnem fidem historicam verosimilius reddend-
di. Quid enim fiet de fide historica, si juxta Vopiscum nemo
historicorum non aliquid sit mentitus? Quid fiet de fide histo-
rica, si, ut inquit noster *cod. cap. 8. §. 12. cujuslibet avi & nationis
historia aut alterutro aut utroque nomine* (sc. ob imperitiam aut
credulitatem, vel ob affectum historici) *corrupta & vitata sit?* Si &
de Græcis & Romanis historicis, si de historicis Imperii Roma-
no Germanici, si de scriptoribus Historiæ Ecclesiasticæ & Civilis
tales nævi prædicandi sunt, & de omnium laudatissimis id sal-
tem prædicari potest, quod fuerint scriptores prudentia & fide
nulli alii secundi, homines tamen & humanæ imbecillitatis, ut &
cæteri, non expertes? *d. c. 8. §. 12. 13. 14. 15. 16.* Annon hoc idem
est dicere, quod ob eam ipsam imbecillitatem humanam nulli sit
fides certo habenda? & quod *ob hos omnium historicorum nævos
tanta caligo & incertitudo in multis* (Scepticus hic putabit conveni-
entius dici in omnibus) *magni momenti rebus antiquis nostram æta-
tem premat. cap. 11. §. 9.* Caligo vero & incertitudo sunt fidei hi-
storicæ opposita.

*Fama an cri-
terium fidei
historicæ.*

§. 23. Sed qui nævos suos habent omnes historici, non
ubique tamen, sed in quibusdam saltem nævis laborant. Ergo
isti nævi universales existentia fidei historicæ obstare nequeunt.
Haberet hæc exceptio momentum aliquod, si modo Sceptico
ostendi posset criterium secernendi res fide dignas a rebus tali fi-
de destitutis. At fundamento ejusmodi deficiente magnam vim
patietur in animo dubitandis tota fides historica. Ergo confide-
remus, quæ criteria hic suppeditet Vir Clarissimus. *Historia, ait
c. 4. §. 4. fides, si suapte luce non radiet, per famam consentientem evadit
manifesta, sic docente Vasquio, in tantum, ut in antiquis ad solam fa-
mam omnes species probationis redigantur, & cap. 5. §. 20. docet, quod
etiam de factis rebusque recentibus per famam consentientem fides indu-
catur.* Eadem est ratio traditionis continuo propagatæ, de qua
agitur *cap. 12. §. 20.* Hic equidem Scepticus concedet, traditionis
& fa-

& famæ eandem esse rationem, ac parum differre famam & traditionem, sed scrupulum ipsi ingentem injiciet, quod deprehendat *cap. 4. §. 1.* asseri, *relationes hominum sepe numero falsissimas esse, & mendacia non tantum e civitate in civitatem, sed etiam e domo in vicinam domum jactari: Et hoc nimirum famæ ingenium esse, quæ tam fidi primæque tenax sit, quam nuncia veri. Quin earum quoque traditionum, quæ per complures annos pro veris habitæ sint, falsitatem tamen delectam tandem esse constare.* Nec scrupulum adeo hunc tollit responsio *cap. 10. §. 1.* quod objectio valeat saltem de primis relationibus vanorum hominum, & de fama adhuc recente ac velut momentanea, cum objectio aperte loquatur etiam de fama diu continuata. Adde quod Scepticus non sine verisimilitudine putabit, si primæ relationes non sint fide dignæ, eandem quoque esse rationem continuationis earundem. Uti enim verum per repetitionem non redditur falsum, ita nec falsum per repetitionem fieri verum. Imo respuet etiam ex alio capite famam tanquam criterium fidei, cum fama opus habeat alio criterio æque dubio ex dictis *cap. 11. §. 3.* *Fama inducit justam credulitatem quando procedit a personis fide dignis. Accidere enim interdum (imo sapissime dicet Scepticus) solet, ut aliquid vulgo allatum, si quis certos velit examinare testes, an verum sit, neminem id serio testantem inveniat, fiatque, ut quod ab omnibus dici jactatur, asseratur a nemine, rumorque ille evanescat in auras.* Ergo hic novo criterio opus erit dijudicandi homines fide dignos, a non fidedignis; opus erit investigare originem famæ. Quam rarissime vero famæ origo deprehendi poterit? Et quid si deprehendatur? Si ab origine famæ famæ criterium dependet, ergo non a fama ipsa. Nam origo famæ nondum fama est. Itaque fama non erit medium persuadendi Sceptico fidem historicam.

§. 24. Neque adeo eam persuadebit temporis diuturnitas, *An temporis* & quod exinde asseritur *cap. 7. §. 11. & 12.* libris historicis tribui fidem si longissimo tempore fuerint comprobati. Sic, *diuturnitas?* enim censere Mascardum & Dd. communiter, quorum plures, res ibidem citantur. Præterquam enim, quod jam §. *preced.*

ex *cap. 4. §. 1.* contrarium fuerit ostensum, parum consolabitur Scepticum excusatio *cap. 10. §. 10. §. 2.* quod traditiones diu pro veris falso habitae sint, id factum esse ex quadam superiorum seculorum & securitate atque oscitantia subsequantium. Quis enim, inquiet Scepticus nos convincet, quod fimus prudentiores & cautiores majoribus, & quod aliquando posteritas nostra de fide nostra historica non eadem dicet, quæ nos jam dicimus de fide nimis credula majorum? *Conf. autorem cap. 11. §. 21.*

Nova historia an fide digna?

§. 25. Quid quod, si temporis diuturnitas esset criterium fidei historicae, sequeretur nulli novæ historiae esse fidem adhibendam, de quo tamen novum dubium oriretur. Placet quidem Cl. Autori *cap. 7. §. 17.* sententia Wessenbecii. *In judiciis non credi historiis aut scriptis divulgatis novis, quæ non excedant hominum memoriam, & Bodini, veritatem nonnisi longo & diuturno tempore in lucem erui, cum scilicet vulgi errores, adulationes & odia plane conquierunt.* Sed statim tamen addit. *Si quæ tamen historia factorum recentium edatur approbatione eorum, quorum acta memoria publica ab aliquo scriptore consecrata sint, hanc statim a primo suæ publicationis momento plenam vim probandi habere videri, ut descriptiones solennitatum in coronatione, receptione homagii, nuptiis, funeribus magnatum, & Historiam festi secularis Academiae Juliae.* Et circa hæc Scepticus proponet sua dubia. Primo mirabitur, cur, ubi de fide historica sermo est, exempla tantum afferantur talium historiarum, quæ parum utilitatis habent. Se enim id audivisse verisimiliter dictum: Magnas solennitates esse magnas vanitates. Deinde relictis exemplis approbationem eorum, quorum historiae scribuntur, habebit pro signo veritatis tam fallaci, ut communiter esse solet testimonium in re propria. Et quemadmodum jam supra ex *cap. 8. §. 17.* fuit adductum, quod historicus contrahat suspicionem amoris aut metus, describens res Magnatum, ita approbatio Magnatum majorem suspicionem excitabit, historiam ejusmodi esse valde adulantem. Quotus quisque enim blanditias aliorum non probat, quotus quisque approbat veritatem sibi displicentem?

§. 26. Si.

§. 26. Similis ratio dubitandi erit circa novas historias de *Nova de re-*
 rebus antiquis. Nam si saltem temporis diuturnitate fides hi- *bis antiquis*
 storica comprobatur, ineptum esset iudicium Maresii quod ta- *scribentes an*
 men autor Clarissimus probat *cap. 11. §. 10. Quod si cuilibet autori fide digna?*
gravi scribenti de iis, quæ ducentis annis ante se contigerint, fides sit
deroganda hoc tantum argumento, quod nulli nunc extent illo vetustio-
res testes rerum, quæ ab ipso narrantur, debet apud nos nutare au-
toritas omnium fere Historicorum Græcorum & Latinorum? Hic re-
 geret Scepticus, viderit ipse Autor, quomodo hæc secum conci-
 liet, mihi certe non obstabunt, qui jam §. 22. ex ipso Autore fi-
 dem omnium historicorum dubiam reddidi. Nec satisfaciet
 forte Sceptico discursus qui sequitur *d. cap. 11. §. 11. Historicum*
pluribus seculis remotum a re quam narrat, si vetustiorē narrationis
sue testem nullam habeat, contemnendum, & narrationem ejus in al-
bū fabularum referendam esse. Si autem Historicus habeat ejusmo-
di testem, produci eum oportere. Si tamen quis testem idoneum non
allegaverit, si tamen allegare potuerit, hætenus quoque fide dignum esse.
 Nam Scepticus quæret, unde scire possumus, quod omnes fere
 Historici Græci & Latini facta antiqua referentes, nec tamen ad
 testem provocantes, allegare potuerint testem fide dignum?

§. 27. Magnam connexionem cum præcedentibus habet *Argumen-*
 dubium vexatum circa fidem historiarum noviorum & circa ar- *tum negati-*
 gumentum negativum a testimonio humano. Argumentum *vum a testi-*
 scilicet negativum a testimonio humano non valere communi- *monio hu-*
 terasserunt. Et Maresius apud nostrum *cap. 11. §. 25. assertio-*
 nem hanc eo colore confirmare nititur. *Uti plus uni oculato cre-*
ditur quam decem auritis, sic plus uni narranti & affirmanti, quam de-
cem tacentibus & silentibus est deferendum. Quidni enim istis tacen-
tibus applicemus regulam tritisimam juris: Qui tacet consentire vide-
tur. Hic facile indulgebit Scepticus, Maresium sententiam suam
 misere probasse, (*conf. cap. 11. §. 26.*) Sed tamen & dubitabit de con-
 traria sententia autoris *d. §. 6. statuentis, si qui rem melius perspe-*
ctam habere potuerint, & tamen dum ceteras illius temporis, persona-
rum, locique res gestas memorabiles descripserint, unam aliquam

rem memoratu dignam omiserint, cum nulla urgens silentii illius causa doceri queat, ex hoc sane silentio firmum argumentum negativum contra illos oriri, qui aliquot seculis recentiores, rem illam antiquo illo tempore gestam esse dicant. Putabit enim Scepticus causas silentii antiquorum semper dari posse, vel adulationem erga potentes, vel metum potentum, vel amorem vel odium, & sic regulam conditionalem, cujus conditio nunquam sit dabilis, pro regula non habendam. Igitur & hic dubium ex dubio oritur.

*Diplomata,
inscriptiones
& pictura
an demon-
strent fidem
historicam?*

§. 28. Possemus ita & in reliquis pergere a Viro Clarissimo pro demonstranda existentia fidei historice adductis, si instituti ratio id permetteret. Nam dum *cap. 7. §. 8. & 10. & cap. 11. §. 18. 23. 24.* de usu diplomatum vetustorum, & inscriptionum ac picturarum in lapidibus & tabulis vetustis pro probanda fide historica nonnulla differit, plurima hic afferri possent pro sustinendo dubio Sceptici alicujus adversus illam fidem diplomatum inscriptionum & picturarum, ut & adversus regulas dignoscendi diplomata & inscriptiones suppositas ac spurias, de quibus agitur *d. cap. 11. §. 16. & 17.* præprimis cum ipse Clar. Autor fateatur *cap. 4. §. 3. Si harum probationum veritas in dubium vocetur, eas aliis fidei historice adminiculis opus habere,* contra quæ tamen eadem dubia formabit Scepticus, quæ opposuit recensitis hætenus probationibus. Concedit etiam *cap. 11. §. 22.* Clar. Autor. *hæc quoque testimonia picturarum & inscriptionum imposturam facere & pati posse, ac singulari peritia opus esse, ad ejusmodi argumenta picturata, parietina, marmorea & saxea vera a supposititis segreganda.* Quæ sibi sufficere putabit Scepticus ad ostendendum, inscriptiones, picturas & diplomata esse signa fallacia fidei historice, & regulas peritiæ ejusmodi hæc dijudicandi æque fallaces esse. *Conf. Autor. cap. IX. §. 2. & cap. 11. §. 19. 23. 24.*

Historie publicæ an fidem historicam demonstrent?

§. 29. Eadem est ratio dispectionis de historiis publicis, utrum illæ ratione fidei præ privatis privilegium habeant. Publicam autoritatem, dicit Cl. Autor *cap. 7. §. 6. 8. 9. 10. 18. 19.* historico ad fidem ingens pondus addere, maxime in commemoratione rerum illius ævi, talia enim tum publica confessione,

com-

comprobata, ab ipsis qui comprobarunt, eorumque posteris,,
negari haud posse, scilicet si civitas vel princeps acta sua in mo-,,
dum historiae vel annalium componi memoriaeque tradi man-,,
det, & historiam recognitam publicari vel jubeat vel permittat.,,
Non vero talem historiam habere vim probandi contra vici-,,
nam Rempublicam, si ejus quoque res gestas & jura simul at-,,
tingat, nisi quando eandem cognitam vicini publice non im-,,
probarunt. Quanquam iis, qui fortioribus argumentis jura,,
sua docere possint secure liceat contemnere scripturas extra-,,
neorum. Quare libros historiarum & chronicorum publi-,,
ce editos, si absque contradictione & censura correctoria ma-,,
nibus hominum volvi sinantur, eo ipso censerem publicam fidem,,
adipisci. Et scripturam privatam factam in columnis & lapidi-,,
bus fidem plenam facere in antiquis, quando sit in loco publi-,,
co & manifesto, modo non agatur de praesudicio tertii. Con-,,
sentire huic doctrinae legum & canonum interpretes, item JC-,,
tos vetustos pariter & novos commentaria, consilia, & decisio-,,
nes scribentes eamque approbari ab illustribus Judicii Camera-,,
lis assessoribus. Quod si tamen ejusmodi historia contineat,,
documenta publica, ut Diarium Europaeum & acta Londor-,,
pii, etiam si Caesarea approbatione sint edita, non facere proba-,,
tionem omni exceptione majorem &c. Multa habebit Scepti-
cus, quae contra istam sententiam afferre posset, quae tamen fa-
cile quis ex haecenus dictis praesumere & colligere potest, ut
non epus sit ea cum tadio repetere.

§. 30. Denique illud effugium parum videbitur adversus *An historico*
dubia Sceptici prodesse, quod Clariss. Autor *cap. 8. §. 6. 7. 8. 9. 10. 11. in quibus-*
usurpat, quod, etsi plurimi Historicorum per imperitiam &, *dam menti-*
credulitatem, nonnulli quoque ex adulatione, metu, aut, *enti in reli-*
odio veritatem deseruerint, hoc ipso tamen reliquis ab eo, *quis sit fides*
dem scriptore traditis non detrahatur autoritas. Neque enim, *habenda?*
in toto volumine historico facile locum invenire, quod fal-,,
sum in uno in caeteris fidem perdat, licet Menochius & Parisius,,
id historicis objiciant, Nam & rationem illius brocardici,,
quasi

quasi scilicet fides sit individua, in historico opere cessaro,,
Vulgatam autem hanc sententiam, quod fides scripturæ sit,,
indivisibilis non tantum a Jctis Gravetta, Menochio & Al,,
berico Gentili usurpari, sed etiam Augustini & Juris Canonici,,
autoritate niti. At vero Augustinum & Jus Canonicum lo,,
qui de fide Sacræ Scripturæ, provenienti ab autore falli ne,,
scio, nec adeo eorum dicta extendenda esse ad scripta humana,,
tale principium infallibile non habentia, in quibus adeo fides,,
possit esse indivisibilis, & sic multo magis in historicis. Quod,,
si tamen (ita pergit noster *cap. ult. §. ult.*) adversarius historiar,,
alicujus allegatione causam suam instruat, eo casu longe po,,
tentissimam esse vim & fidem ejusdem, neque posse tunc ad,,
versarium adversus dissentientem eadem historia utentem,,
allegare fidem historiarum esse dividuam, sed hoc casu etiam,,
fidem historiarum pro individua habendam. Quam multa enim,,
sint quæ Scepticus sententiæ huic Viri Clarissimi huc illuc flu-
ctuantem opponere possit, prudenti Lectori facile apparebunt.

*Fidei histo-
rica existen-
tiam demon-
strari non
posse.*

§. 31. Ergo si fatendum quod res est, etsi forte Viro
Clarissimo non defutura sint exceptiones adversus dubia con-
tra ejus demonstrationem pro existentia fidei historiarum allata,
natura negotii, de quo agitur, nos cogit, ut ingenue profitea-
mur, existentiam fidei historiarum contra negantem Scepticum
certis demonstrationibus ostendi non posse. Cum enim
fides historica tota, quantaquanta est, in verisimilitudine fun-
detur, verisimilitudo autem & veritas certa sint distinctissima,
demonstratio vero sit veritatum certarum, cuilibet evidens erit,
fidem historicam sub demonstrationem non cadere. Adeoque
Virum Clarissimum in principio imegisse putamus, quod su-
sceperit demonstrationem rei ad objectum demonstrationis
non pertinentis. Potius in hac quæstione illud cogitandum
fuiſſet, prudentiores jam observasse, quod adversus Scepticos
certissimas veritates negantes, non sit disputandum, tanquam
contra negantes principia omnia veritatis. Quod si autem
contra Scepticos disputandum non est, etsi mediis demon-

stran-

strand ubique simus instructi, saltem ideo, quod nullum principium ab eis concedatur, omnis vero disputatio genuina ex concessis fieri debeat, multo minus disputandum erit adversus eos qui negant omnem verosimilitudinem, cum hic insuper demonstrationes omnes deficient.

§. 32. Quid ergo faciemus? An totam nostram disputa- *Postulandum* tionem propterea expungemus, tanquam de re conscriptam *esse simplici-* cujus existentia sit dubia atque incerta? Absit. Quin potius *ter, dari fi-* postulamus & jure quidem nostro, dari fidem historicam eam- *dem histori-* que existere, neque unquam præsumendum esse, reperiri, *cam.* aut reperiri saltem posse hominem sanæ mentis, qui audeat eam in dubium vocare. Et ne quis postulatum hoc nostrum impudentiæ aut stultitiæ postulet, justitiam ejusdem breviter sic ostendimus. 1. Adversus Scepticos quosvis jure postulatur, dari veritates certas. 2. Hoc ipso vero jure postulatur, dari oppositum veritatum certarum, certas videlicet falsitates, seu assertiones impossibiles. 3. Cum vero apertum sit, inter certo verum, & impossibile multa & infinita media dari, sequitur etiam, quod jure postuletur dari infinita verisimilia & verodisimilia. 4. Hoc ipso vero jure postulatur, dari in multis casibus fidem historicam, dari etiam in multis casibus ejus oppositum, incredulitatem puta historiam. Quod autem nemo de fidei historicæ existentia dubitaturus sit, sic monstramus. Quis dubitaret, si quisquam dubitaret, nisi Scepticus? At Sceptici nunquam de existentia verisimilitudinum dubitarunt, sed solum de veritatibus certis. Et cum eorum responsiones nunquam fuerint, nego, affirmo, sed, nescio, & sæpe, credo, non credo, aut forte, vel forte non &c. patet Scepticum salvis suis principiis negare non posse existentiam omnis fidei historicæ. Igitur oporteret esse plus quam Scepticum, si quis auderet omnem fidem historicam in dubium vocare. Ejusmodi vero homo relinquendus esset insanienti huic sapientiæ, non frustranea opera in ejus convictione impendenda.

Similiter postulandum, dari fidem juridicam.

§. 33. Dum vero postulamus, dari fidem historicam, simul postulamus, dari fidem juridicam strictè dictam seu judicialem, tanquam speciem fidei historicæ. Si quis hanc negaverit, quod etiam per impossibile fingamus, nec cum hoc disputandum erit, sed, si forte judex sit, simpliciter ei suadendum, aut etiam jure adigendus erit, ut officium judicis, quod sine fide juridica esse nequit, deponat, & conscientia suæ erroneæ ac scrupulosæ pro lubitu indulgeat, donec præjudicia & intellectus & voluntatis, tanquam genuinos fontes omnis conscientia erroneæ ac scrupulosæ deposuerit. Judex enim debet esse vir bonus, h. e. a præjudiciis intellectus & voluntatis liber.

Facta probanda judici, non jura.

§. 34. Jam ergo in ordinem redeamus, ostensuri videlicet convenientiam fidei judicialis & historicæ. Utraque harum circa facta & actiones humanas singulares versatur, non circa axiomata, & sic utraque differt a fide philosophica. Ex hoc vero sua sponte fluit, quod parum apte advocati faciant, dum communiter magis allaborant ut jus, quam ut factum probent. Jura enim finita & certa sunt *l. 2. de Jur. de Fact. ignorantia* eaque Judici cognita esse oportet cum aliter officium suum exercere nequeat *pr. Inst. de off. Jud.* Jus igitur allegatur, non probatur, etsi populariter etiam probandi verbum ad disputationes Juris & commutationes argumentorum referatur. Quanquam & circa Leges, an earum usus alicui prohibitus, an illis renunciaverit, facti quæstiones ac ita probationes locum habere posse non est dubitandum *l. 5. pr. ff. de probat.* Sæpe etiam ignorantia judicum postulat, ut jus probetur, non tamen tum jus sed factum in controversiam venit, nempe an princeps tale jus constituerit, vel an jus constitutum sit usu receptum &c.

Quoad regulas fidei juridicæ distinguitur inter Principem & Judicem,

§. 35. Deinde & cum fide historica in eo convenit, quod in plerisque fides Judicis non sit adstricta ad regulas certas, rursus in eo differt, quod in multis regulæ certæ præscriptæ sint judici, quas transgredi huic non licet, cum tamen in fide simpliciter historica talis adstrictio cesset. Adeoque judex prudens ante omnia regulas verosimilitudinum generales &

spe-

speciales observationes de fide historica paranda probe callere debet, insuper vero etiam instructus esse debet notitia regularum, quæ solum in fide judiciali locum habent, atque ob rationes infra dicendas a legislatoribus illorum officio præscriptæ sunt. Hoc vero ut plenius intelligatur distinguendum erit ante omnia inter Judicem summum seu principem, & inter Judicem inferiorem sive Judicem simpliciter ita dictum.

§. 36. Princeps, cum neminem habeat, cujus imperio sit subjectus & qui regulas speciales ipsi præscribat, suo arbitrio omnia agit, tam quoad processum, quam quoad modum probandi facta dubia. Ergo sola conscientia ejus, rite tamen informata & præjudiciis affectuum & præcipitantiæ aliisque vacua norma ejus est, cui nulla acta & probata juste opponi possunt, cum non sint probata, si conscientia ejus repugnent, etiamsi illa probatio alias intuitu judicis inferioris ad normam humanam adstricti majorem effectum sortiretur. Leges enim illas princeps non sibi sed subditis præscripsit, nec tenetur rationem aliis reddere de justitia factorum suorum, uti judices inferiores ad id obstricti sunt, nisi in quantum subinde prudentia ipsi fuadet, melius esse, si & subditis appareat, Principem absque affectibus egisse, quod tum maxime fieri potest, si ipse sponte se iisdem legibus accommodet, quæ judicibus etiam præscripsit. Quamvis vero ostensum fuerit capite præcedenti, ob infinitas circumstantiarum variationes non posse regulas verisimilitudinis in puncto determinari, sed prudentia cujuslibet fidem historicam esse relinquendam poterunt tamen circa fidem historicam si non regulæ, saltem observationes quædam formari, quarum usus etsi se non extendat ad verisimilitudinem ubique obtinendam, sæpe tamen illæ proderunt ad credulitatem evitandam, quarum adeo nonnullas, sed præcipuas saltem, exempli loco afferemus, tum de historia ipsa, tum de mediis ad fidem historicam facientibus. Seligemus vero tales, quæ partim quotidiani usus sunt, partim etiam autoritate & multitudine errantium pro talibus falso jactantur.

Princeps nullis certis regulis adstrictus est, notat tamen observationes ad evitandam credulitatem.

*Historias pu-
blicas non
major fide
dignas esse,
quam arca-
nas.*

§. 37. Quod historias ipsas attinet, quarum & in pro-
batione judiciali quandoque ratio est habenda, solent inter se
comparari a quibusdam historiæ publicæ & quæ arcana dicun-
tur, quales sunt anecdota Procopii, les anecdotes de Florence,
les anecdotes de Pologne &c. atque fides major in dubio, aut
concurfu, historiis publicis, quam arcanis tribui. Laborat fere
perpetuo hocce præjudicio Eichelius in notis ad anecdota Pro-
copii, cujus tamen exemplum si solum fuisset, nos forte ad ob-
servationem hujus navi non commovisset, cum is Autor in to-
ta illa disputatione adversus Procopium & Nicolaum Aleman-
num fere ubique apertum Sophistam agat. Sed cum observa-
verimus, Virum alium Celeberrimum sententiam illam ratio-
nibus defendere voluisse, dignam rem esse putavimus, de qua
dispiceremus.

*Historie pub-
licæ officium mat.
esse nil falsi
scribere, ar-
cana, nil veri
non scribere.*

§. 38. Ita vero hic in præfat. ad Codicem Juris Gentium diplo-
maticæ officium mat. Initio de natura utriusque historiæ quædam præmittit;
Dua sunt historie leges, sed quæ equaliter observari ambæ in utroque Hi-
storia genere non possint. Nam Historia publica esse, nihil falsi dicere;
Arcana præterea, nihil veri non dicere, ut illa uno pede claudicare videat-
tur. Sed ita postulat ratio rerum, & quemadmodum in forensi contro-
versia multa per litigantes & sollicitatores fiunt apud indices, quæ nu-
spiam apparent in scripturis, neque in acta referuntur; cum & scemi-
narum blanditiæ & auri splendor sæpe plus legibus & testimoniis vale-
ant; ita pleraque latent in potentum actis, causisque negotiorum, præ-
sertim cum sæpe exigua & non observata majorem opinione vim habe-
ant. Sic forte vox falsior relata vel ficta Principis aut rerum Mini-
stri animum pupugit, aculeumque reliquit; unde occulti stimuli odio-
rum & vindictæ, quasitis in speciem coloribus velati. Et non raro ma-
gnas rerum motus excitat generosum pectus, ideo tantum, ut nescio
quid refutet, quod in sui cententum traherat. Sæpe etiam unam no-
ctem principis male dormientis & inde consilia acerba ex præsentis animi
vel corporis habitu capta, mox multa millia miserorum suo sanguine lu-
erant. Interdum muliebris impotentia, maritum vel amatorem im-
pellit; sæpius affectus ministrorum in Dominos contagio transferuntur.

Et

Et fatendum est, ut in scenico opere machinas apparere indecorum esset; ita Historiam aliquando nonnihil de pulcritudine amissuram; si cause vere semper cernerentur, appareretque Heroas subinde, puerili studio, aut muliebri libidine, aut etiam servili cupiditate egisse. Scilicet hominum gesta legimus, non Deorum; & sufficit ad decus ipsorum & documenta posterorum, multa graviter & fortiter & sapienter acta extare. Prava exempla interdum rectius ignorantur.

§.39. Enimvero ista sententia, quasi Historia publica saltem *Historias pu-* contenta esse debeat, ne nihil falsi dicat, unde originem sumferit *blicas e. i. m* nescio. Id scio, Ciceroni eam fuisse incognitam de omni historia *nihil veri o-* asserenti *lib. 2. de Orat. c. 15. Primam esse historie legem, ne quid falsi di-* mittere de- cere audeat; deinde, ne quid veri non audeat; neque suspicio gratia sit bere. in scribendo neque simultatis. Verum enim historicus dicere debet. Mendacium autem non solum est, si quid falsi dicatur, sed & si quid veri omittatur. Igitur non solum non plus quam verum est, dicere debet historicus, sed & nec minus quam verum est. Nulla vero, posita sententia adversa, inter historicum & oratorem esset differentia. Oratoris est, & potissimum panegyristæ, causam clientis sui ita defendere, & laudes alterius ita cantare, ut tamen nihil falsi dicat, sed saltem ut multa vera taceat causæ clientis non faventia, aut ad laudem nihil facientia. Imo hoc pacto historicus ab aperto adulatore non differret, cujus ars potissima in eo consistit, non ut aperte falsa nobis in faciem dicat, sed ut taceat aut minuat defectus nostros, ac commemoret saltem & extollat umbras perfectionum nostrarum. *Conf. Vossum de Arte Historica c. 9.*

§. 40. Utrum vero ex regulis fabularum Comicarum & ma- *Alegibus* chinis scenicis officium historici deduci vel illustrari possit, alii *Comici ad* viderint. Delectationem intendunt Comici, quam sine decepti- *officium hi-* one aliqua non assequerentur. Prodesse vero debent Histori- *storici non* ci, non delectare sensus. (Quod enim & Poëtæ dicantur pro- *apte inferri.* desse velle, erudite refutavit nuper profunde eruditus Clericus in Parrhasianis.) Neque historio esse debet historicus, sed Vir gravis.

*Historias
publicas se-
pe in omisso-
ne veri pec-
care.*

§. 41. Quod si Vir Celeberrimus non ex eo ostendere vo-
luerit differentiam quid in Historica publica & arcana fieri possit
aut debeat, sed quid in utraq; fieri soleat, facile consentiremus.
Pleraque enim historiae publicae continuis laudibus abundant,
forte nihil falsi dicentes, sed tamen jam ea propter a prudentibus
notata, quod multa vera taceant. Notabilia sunt verba Bodini
cap. 4. Meth. Histor. *Neque eas historias probare possum, quae perpe-
tuas laudes ac virtutes ejusdem, nulla vitia commemorant: cum nul-
lus sit tanta integritate & prudentia, ut non saepissime offendat. Nam
Eginhardus & Acciajolus Carolum M. Eusebius Constantinum, Nebris-
sensis Ferdinandum, Jovius Cosmum Medicem, Philostratus Appollo-
nium, Procopius Bellisarium, Staphylus & Leva Carolum V. Impera-
torem tantis laudibus cumularunt, ut Oratores, non Historicos agere
videantur. Ergo prudens existimator, laudes cujusque non domesti-
corum aut amicorum duntaxat, verum etiam hostium ponderibus exa-
minabit. Neque omnia Philippo Cominaeo de Ludovici XI. laudibus
scribenti assentietur, sed etiam Meierum, Belgicarum rerum scripto-
rem adhibebit. Neque hunc tantum, verum etiam Paulum Aemylum,
propterea, quod unus quidem plenus est Ludovici laudibus, alter eas
omnino rejicit; tertius medium ferit. Contra arcanae historiae au-
tor, dum nihil veri non audet, plerumque factis Historiarum
publicarum Heroibus larvas detrahit, eosque infantiores pue-
ris, molliores faeminis, nequiores mancipiis fuisse subinde o-
stendit,*

*Cause, cur
arcana histo-
riae minor fi-
des adhiben-
da, quam pu-
blice.*

§. 42. Quis autem ex dictis non putaret sua sponte sequi,
quod arcanarum historiarum scriptores praescriptoribus histori-
arum publicarum majorem fidem mereantur, sive jam historiae
publicae saltem de facto potissimam veri legem omittant, sive de
jure. Cum enim ipso Viro Celeberrimo fatente, historia publi-
ca propterea uno pede claudicare videatur, quis non praeferreret fidem
integram fidei claudicanti. Sed placuit tamen eidem Celeber-
rimo Autori in verbis statim sequentibus fidem historiarum ar-
canarum suspectam reddere, & quod tamen majorem fidem in-
veniunt, casui potius quam rationi adscribere. Ita enim pergit:
*Itaque nec facile fides illis adhibenda est, qui de Principibus indigna
narrant,*

narrant, sed occultiora quæ a paucis nosci possunt, nec libenter a noscentibus memorie commendantur, (qualia fiunt communiter in historiis arcanis.) Et tamen cum adulatoribus parum credatur satyram scribentibus nimis prona præbentur aures. Et sunt historici, qui peiores representant homines, quam fuerunt, his tamen scriptoribus etiam commenta ingenii perinde ac si interfuissent, narrantibus, humana malignitas & occulta in potentes invidia auctoritatem facit.

§. 43. Hic initio non video, quomodo illud itaque, si cum *Ostenditur,* proxime præcedentibus connectatur, aliquid inferat. Non se- *causas illas* quitur: Prava exempla interdum rectius ignorantur, itaque prava non conne- exempla ab historicis arcana revelantibus non sunt vera; sed *xas esse cum* ita: itaque talia non prudenter aut indecore narrantur. Imo *dictis præce-* inverto ex paulo antecedentibus. Si illa cause sæpe vera sunt, *dentibus.* ex quibus apparet, Heroes subinde puerili studio, aut muliebri libidine, aut etiam servili cupiditate egisse, uti asserit ibidem vir Celeberrimus, itaque. Historiæ arcana Heroibus talia studia, tales libidines, tales cupiditates tribuentes, sæpe veras causas narrant, & adeo facile fides illis adhibenda est.

§. 44. Deinde non sequitur: Historicis publicis tanquam adu- *Nimia cre-* latoribus parum creditur, & satyram scribentibus historiis arcanis nimis dulitas in *litas in* prona præbentur aures: Ergo non facile fides illis adhibenda est; *historias ar-* sed ita potius inferendum erat: Ergo prudens lector operam *canas pro-* dabit, ut ex adulantibus historiis publicis, & rodentibus historiis pendens, his arcanis ea, in quibus utræque conveniunt, fundamenta verifi- *fidem non* militudinis ponat, ex quibus postea illa, in quibus arcana & tollit. *Osten-* publicæ historiæ dissentiant, dijudicet, utra magis cum funda- *sio cur his* mentis illis conveniat nec ne. Sic vero plerumque deprehen- *plus creden-* det, maiorem fidem adhibendam esse arcanis historiis, Principes *dum, quam* ut homines depingentes ad malum pronos, & sublati ob po- *publicis.* tentiam summam impedimentis facile in actiones externas erumpentes, quam historicis publicis, Principes ut Deos adumbrantes. Scilicet, ut Vir celeberrimus paulo ante dixerat, *homi-* num gesta legimus, non Deorum. Homines autem, si non speciali gratia divina, aut metu pœnæ retineantur ad omnes malitias proni sunt, & peiores actiones edunt actionibus bestiarum. &c.

*Fides Taciti
insufficienter
in dubium
vocata.*

§. 45. Ex dictis etiam facile defendi poterit Tacitus, qui notante Dn. Eisenharto *cap. II. §. 5. apud nonnullos male audit, quod Caesarum, qui ante ipsius natales defuncti erant, occultas animi cogitationes, consilia, inclinationesque describere ausus omnia pejorem in partem interpretatus sit, nec fere quicquam ingenui candoris veraque virtutis illorum plerisque suo quidem judicio reliquerit.* Etsi enim auctores, quos citat, nempe Abericus Gentilis *de armis Rom. lib. I. c. I.* Casp. Scioppius *disp. de natura historiae & historici officio.* C. A. Rupertus *obs. ad Synops. Besoldi seu historiam univ. c. 14. in vita Tiberii p. 281.* non sint ad manus, nec tempus superfit eos evolvendi, ipsae inculpationes tamen, & quod alii scriptores de Tiberio & reliquis principibus, quorum res gestas Tacitus describit, narrant, mox ostendunt, quod Tacitus ideo saltem male audiat, quod non more aliorum Historicorum adulari voluerit, & quod ex prudentia philosophica, qua praeditus esse deberet omnis historicus, de hominum malorum, quorum naturam ex factis notariis cognitam habebat, consiliis & intentionibus conjecturas verosimiles afferre voluerit. Ut adeo non dubitem, aequali successu Tacitum hic defendi posse, atque jam contra alias Vopisci, Tertulliani, Alciati, Ferreti aliorumque censuras id praestiterunt Bodinus *Metb. Hist. cap. 4. p. 84. seq.* & Muretus *Vol. 2. Orat. 14.* Utram vero Scipionis Claramontii liber de conjectandis cujusque moribus (ineptus alias ad usum humanum & inanibus saltem speculationibus refertus libellus,) ad defensionem Taciti multum collaturus sit, ut putat Dn. Eisenhartus *d. l.* aliis discutiendum relinquo.

*Historia quo
gradu vero-
similitudi-
nem pariant.*

§. 46. Sed pergendum. Historia utraque tam publica quam arcana raro summum verosimilitudinis gradum in animo legentis excitant, plerumque medium, saepe etiam infimum, ut in plurimis rebus cautus lector judicium suum suspendere cogatur, ac nesciat quid credere debeat quid non. Verosimilitudinum enim summus gradus supponit, historicum nec esse ab aliis deceptum, nec alios decipere voluisse. At quot modis fieri potuit, ut Historicus bona fide falsa narret? quam saepe fit, ut ea se vidisse & audisse dicat, quae ipse non vidit nec audiit? In multis
publici

publici historici de adulatione aut intempestivo amore, in non paucis scriptores historiarum arcanæ de odio sunt suspecti. Sæpe utraque pars contradicentium connectit non male, ac in multis circumstantiis consentiunt, lectori vero conjecturæ deficiunt judicandi, utra ex circumstantiis, in quibus dissentiunt, vera sit, quod exempla Mariæ Stuartæ facile declarari potest, de quo jam quædam anticipavimus *cap. 1. §. 60. & 61.*

§. 47. Factorum circumstantias plerasque, ex quibus suspicio contra Mariam Stuartam de variis criminibus à Georgio Buchanano inculpatam, ab Oberto Barneſtopolio & aliis defensam, oriebatur, & Buchananus & defensores Mariæ fatentur. Buchananus vero ut mendax à defensoribus accusatur ob odium in Mariam tum propter religionem tum aliis ex causis. Similis odii erga Elisabetham suspecti sunt defensores Mariæ. Buchananus in accusatione Mariæ plerumque nimis panegyricè, id est palpabiliter adulatoriè de ea loquuntur, ut Martyrem Ecclesiæ deprædicantes, sed tamen & Buchananus poterat odium suum prudenter disſimulasse, & plerumque gravius nocent, qui modeste & sub specie laudis accusant. Utraque pars circumstantias recenset inter se non male connectentes. Potissimum momentum in eo situm est. Buchananus *Lib. 17. hist. Scotie, p. 583.* & passim ei tribuit ingenii elegantiam, minime sinceram, sed honesti similitudinem adumbratam, uno verbo disſimulantem astutiam. Defensores contra à nimia & credula bonitate eam deprædicant, h. e. simplicis ingenii eam fuisse asserunt. Buchananus Jacobum fratrem ut hominem prudentem ac virtuosum & reginæ sine causa exosum delineat, defensores Mariæ contra ut sceleratissimum & sororia bonitate ubique abutentem comendant. His duabus contradictoriis circumstantiis singulæ partes reliquas circumstantias apertas ita cum artificio aptant, ut non facile appareat, utra mendacium dicat. Si viverent Regina & Jacobus frater, si eorum actiones observandi potestas daretur Lectori, clavem facile inveniret, clare perspicendi, ab utra pare staret veritas. At his mediis deficientibus nullum fere dubiorum exitum depre-

Maria Stuartæ an nocens an innocentis?

hendet. Deprehendet tamen forte, si attente legerit historiam arcanam Jacobi Melvilii Reginae secretarii, (Memoires de Jaques Melvil) viri prudentis, & absque ullâ notâ odii erga Reginam aut amoris erga Elisabetham scribentis. Hic etsi sincere describat characterem Buchanani p. 392. ut hominis Stoici non multum solliciti de futuro, jucundi in conversatione, & salibus satyricis abundantis, cæterum in præjudicia autoritatis proni & inconstantis, ac nimis creduli, & vindictæ cupidi; etsi semper cum summa reverentia de regina loquatur, ex ejus tamen narrationibus non difficulter apparebit, non habere causas verosimiles defensores Reginae, quod à cæde Darlæana & aliis criminibus sit innocens, neque tamen tantâ astutiâ Reginam fuisse præditam, qualem ei tribuit Buchananus, sed fuisse fœminam, h. e. cupiditatibus voluptatum & regnandi deditam, inconstantem, & vindictæ nimium operam dantem &c.

*Actorum
publicorum
fides quanta?*

§. 48. Uti vero historiae publicæ per se fidem historicam non pariunt, ita & acta publica raro summum verosimilitudinis gradum evincunt, cum non sit infrequens, & hic subinde suspiciones innumeras falsitatis ex circumstantiis maxime verosimilibus oriri posse, lectorem adigentes, ut sæpe & horum fidem dubiam aut minus verosimilem æstimet. Sumitur autem vox actorum publicorum vel pro pactis aut diplomatibus publicis vel pro actis judicialibus. De utroque horum generum observationem nostram intellectam volumus. Etsi enim quoad primam classem modo laudatus Vir Celeberrimus in *Prefat. ad Cod. Juris Gentium* dissentire videatur, talium actorum publicorum tabulas pro parte Historiæ certissima venditans, quæ non solum lectori pro sint ad cognoscenda rerum gestarum potissima momenta, ad intelligendas artes Politicas, historiam item & eruditionem reliquam, imprimis vero ad intelligenda gentium jura; sed etiam ad explodendas fabulas communiter pro veris historiis habitas; vel exemplum tamen à Celeberrimo Autore subjectum ostendit, quam fallax sit ista assertio, si universaliter, aut saltem secundum id quod plerumque fieri solet, intelligatur, & quod potius obser-

vatio

vatio nostra illustrationem non modicam inde nanciscatur. *Opinio, inquit, invaluit, Henrico VII. Imperatori venenum fuisse datum Fides histo- in sacra Eucharistia. Sed Epistola filii Jobannis Regis Bohemie in idrica de mor- ipsum scripta Dominicanos absolvit, quam Stephano Baluzio debeo, ex- te Henrici cellentis doctrina viro, cum eam jam in MSO quodam Chronico vidis. VII. Imper. sem citari. Refertur illa epistola in Cod. Jur. Gent. n. 87. fol. 188. Utrum Rom.* vero epistola hæc valeat adversus nubem testium & historico- rum fide dignorum, & annon potius pro instrumento à Domini- canis ultra triginta annos post mortem Henrici artibus Mona- chalibus fraudulenter emendicato, seu stilo Jure Consultorum sub & obreptitiè impetrato habendum sit, illi judicent, quibus artes nefariæ & scelera impia Monachorum nota sunt. Conf. omnino Gotfr. Arnoldi Rirchen-Historie lib. 14. cap. 1. §. 1.

§. 49. Acta judicialia quod concernit, ferè quotidie Col- *Actorum ju- legia Juridica deprehendunt, non solum, quod partes conque- dicialium fi- rantur de iniquitate judicum tam extra acta quam in actis com- des.* missa, sed & quod sapissime acta ipsa, potissimum in criminali- bus, loquantur de animositate, odio & aliis affectibus judicum. Et fere quovis pignore certare ausim, in processu inquisitorio contra delicta occulta quævis ex centum casibus vix unum re- periri, ubi fundamentum inquisitionis non nitatur vel inimici denunciatione, vel inimicitia ipsius judicis, sine omni causa le- gitima inquirentis. De inquisitionibus aulicis nil seorsim mo- nebo, quia de his monere periculosum est. Licebit tamen ex antiquioribus temporibus provocare v. g. ad inquisitiones vel accusationes, quarum solus Tacitus meminit. Quot rei ibi per acta publica condemnati? Quot vero ibi simul innocentes in- juste condemnatos fuisse circumstantiæ historicæ ostendunt? Il- lis tamen casibus acta publica summum fidei gradum obtinent, quoties apparet ex illis judicum iniquitas, & hac non obstante, rei innocentia. Insanus enim tunc esset, si quis tum contra acta publica anilibus fabulis v. g. in itinerario ab homine inimico & nulla alia ex re nisi ex sancta impudentia commendabili collectis fidem habere vellet.

*Archivorum
fides quanta?*

§. 50. Circa Archiva varium etiam præjudicium esse solet: aliis nimiam auctoritatem iis tribuentibus; aliis contra nimium eorum fidem supprimentibus, atque plus Historiis ab iis, qui negotiis ipsis interfuerunt conscriptis, tribuentibus. Jam cum in genere omnes propositiones comparativæ facile in utramque partem disputari possint, ac adeo frequenter Oratoribus themata præbeant, artem oratoriam ostentandi, & quæ modo pro hac parte differuerunt, pro altera iterum differendi, mallet & hic, neutri parti magnam fidem in universum tribui, & neutri etiam omnem fidem in universum derogari. Non diffiteor, ab iis, qui negotiis ipsis interfunt, historias cum successu conscribi posse, si modo ipsi ad negotia illa adhibeantur, & nullæ circumstantiæ negotiorum ipsis ignotæ maneant, & si postea sincere ea narrare velint. At cum sæpissime contingat, ut non omnes, qui participes sunt negotiorum, omnes circumstantias vere cognoscant, sed sæpe & ipsi decipiantur, porro vero, circa descriptionem negotii vel ideo, quod partes sint, qui eam suscipiunt, lector circumspectus esse debeat, ne nimis credulus sit, sed verosimiliter præsumat, nonnulla aliter narrata esse, quam contigerunt, nonnulla etiam omisissis quibusdam circumstantiis esse proposita; facile patet, quam cautus hic lector requiratur, & quod raro tales historiæ summam fidem ubique mereantur, sed contenti esse debeant scriptores, si fidem modicam obtinuerint in iis, ubi generales regulæ fidei Philosophicæ & historicæ lectorem non urgent, ut fidem eorum suspectam habeat. Archiva vero cum contineant relationes eorum, qui negotiis interfuerunt, & quæ tractatus subsecuta sunt pacta & conventiones, facile patet, quod de ipsis pactis quidem & eorum instrumentis raro soleant oriri dubia, de antecedentibus vero & consequentibus, à quibus maxime interpretatio tabularum publicarum dependet, eadem cautiones sint observandæ, quas modo memoravimus de historiis scriptis ab iis qui negotiis ipsi interfuerunt. Hinc talia archiva publica, si ex iis historiæ scribantur, tamdiu fidem apud lectorem imo & apud judicem, si contro-

controversia sit inter ipsos Principes, merebuntur, quamdiu ex aliis facti circumstantiis non justum oriatur dubium. Quodsi archiva archivis contradicant, illud majorem fidem merebitur, quod connexioni circumstantiarum maxime convenit. Quodsi id non appareat, neutrum pro verosimili sed utrumque pro testimonio in causa propria habendum, & res ignota manebit, & lector judicium suum suspendet, judex vero pronuntiabit, sibi non liquere. Nam quod in causis privatorum archiva magnam fidem habeant, ratio aperta est, quia tum non testantur in causa propria sed de negotiis aliorum, & quia, dum magistratus privatorum contractus confirmat, regulariter non ad sunt causæ præsumptionum, cur falsi quid committere voluerit, cum in ejusmodi causis Principis vel alterius magistratus neutra ex parte interfit.

§. 51. Fama, etiam diu continuata, per se non efficit verisimile in summo gradu. Idem dicendum de consensu communis historicorum etiam diu continuato. Quam multa enim possint hic utrobique intervenire fidem dubiam facientia jam supra §. 20. seqq. præoccupavimus. Producet tamen fama & consensus historicorum verisimilitudinem medii gradus, seu præsumptionem veritatis, si modo conveniat cum circumstantiis aliis verisimilitudinis desumptis à persona, re, loco, tempore &c. Quodsi enim his circumstantiis repugnet, pro diversitate circumstantiarum modo infimum verisimilitatis gradum obtinebit, modo res pro plane & valde verodisimili habebitur. Ita v.g. miracula Francisci, etsi fundentur in famâ & consensu plurium scriptorum, nullum tamen apud sapientes inveniunt fidem. Ita relatio de morte Gustavi Adolphi, Regis Sveciæ, in Theatro Europæo & ab aliis passim historicis descripta, & diu continuata tamdiu fidem nacta est, donec verisimiliora docuerit Illustr. Pufendorfius. Exinde vero sua sponte fuit alia observatio, communiter in praxi fidei historice neglecta, etsi à multis jam inculcata. Quoties Historicus aliquis rem ex relatione aliorum per fertur, dicitur &c. refert, toties res vix est verisimilis

Fama & consensus Historicorum qualem fidem pariant?

risimilis, nisi narratio illa valde conveniat cum genio hominis, cujus factum narratur, & aliis circumstantiis.

*Pseudo mira-
culum ex l. 1.
pr. C. de off.
præs. præf.
Afr.*

§. 52. Ita, ut exemplum ex jure nostro depromamus, communem hactenus calculum omnium, quod scimus, historiarum, Juristarum, Theologorum meruit fabula evidens & palpabilis, quasi orthodoxi quidam quibus ab Honorico Vandalorum rege Arriano lingvæ radicibus excisæ fuerint, miraculose tamen loqui potuerint. Provocatur communiter ad Justinianum l. 1. princip. C. de offic. præf. præf. Africa, verbis: *Vidimus venerabiles viros, qui abscissis radicibus lingvis pœnas suas miserabiliter loquebantur.* Item ad Procopium l. 1. d. Bell. Vandalico, aliosque. *Vid. Cujac. Observ. lib. 19. c. 7. Niceph. Hist. Eccles. lib. 17. c. 11. Nuxæ.* Fabulam istam non probant verba Justiniani. Philomela apud Ovidium abscissâ lingua scelus Leviri linteo intexabat. Loquebatur ergo linteum nefandum scelus, sine lingua, sed & sine voce & miraculo. Dicimus: res ipsa loquitur: Sanguis Abelis clamat. Utrumque rursus sine voce & miraculo. Innuit id epitheton: *miserabiliter* loquebantur, scilicet voce inarticulatâ, mugiente vel ululante. Forte & hæc ratio est, cur Pacio istud *miserabiliter* non placeat, sed malit legi *mirabiliter*. Neque credo Procopium aliter voluisse. Volaterranus utique locum unde Nicephorus & alii forte fabellam hanc hauserunt, vertit, quod isti viri *imminuta* voce ἀκραιφνεί τῇ φωνῇ à Procopio deprehensi fuerint, non, ut Cujacius & Nicephorus, *clarâ voce loquentes*. Similiter, quæ Nicephorus exponit, quod quidam post mixturam cum fœminis vocem hanc miraculosam omiserint, Volaterranus reddidit, quod illi saltem lingvas perdiderint, qui conscii fuissent mixtionis Honorici cum concubinis. Judicent Græcæ lingvæ me peritiores. Mihi sane Volaterrani versio probabilior videtur. Monachis vero talia referentibus non credo, sed cum Doctissimo Shanhemio in Epit. Isag. in Hist. Eccles. Sec. 6. c. 13. §. 6. p. 291. inter memorabilia seculi Justiniani refero infinitas fabulosas narrationes de miraculis variis ibidem recensitis. Quæ inter etiam illud, nostro non absimile, memorat, de absorptis

absorptis profunda voragine, qui ab Arianis essent rebaptizati. Similis fabula refertur eodem Seculo, quod in nova consecratione templi Arianis adempti diabolus sub forma porci evolaverit. *vid. Arnoldi Kircken Historie lib. 6. c. 2. §. 6.* Rationem quæris, cur has fabulas non credamus? Quia videlicet nunquam Deo placuit fides formularia, multo minus placuerunt Ei rixæ Cleri de tali fide, ut eas miraculo dignatus fuisset.

§. 53. Jam rursus ad observationes. Taciturnitas scriptorum coævorum factum, de qua loquuntur recentiores reddit *scriptorum* valde verodisimile. Ita cautiores historici, ex hoc fundamento *coævorum* negant unquam fuisse Ebionem, item factum illud fabulosum, *an fidem fa-* de Johanne ex balneo in quo Cerinthus lavabat, ex eunte. Ita *eti minuat?* Spenhemius *d. l.* Merito etiam habentur in fabulis à viris emunctio-
ris naris Belisarii cæca mendicitas, uti Narsetis semiviratus, Procopio, Agathia & probatioribus historicis tacita. Modo tamen non adsit causa suspicandi, quod coævi tacuerint ex metu justo, aut aliis rationibus. Quo casu facta talia ob taciturnitatem coævorum vix verodisimilia redduntur. Unde nos quidem credimus, fabulam non esse quæ de Johanna Papista recentur.

§. 54. De testibus observamus, iis credi, si & sciant quid *Testium Fi-* dicant, & non decipere velint. Hinc non facile creditur testi *des.* de auditu, quia decipi potuit, nisi in iis quæ de auditu proprio deponit, & quæ ad auditum pertinent, hæc enim scit. Si vero non infinita essent irritamenta, homines aliàs natura ad malum jam pronos, illiciendi ad mentiendum, uni testi scienti æque in judicio fides haberi posset, ac uni historico, de iis quæ ipse vidit, deponenti, si circumstantiæ negotii verosimilitudinem simul suaderent. At cum in judiciis omni ævo testes sæpissime fuerint corrupti, æquitas postulavit, ut uni testi non credatur, sed ut minimum duobus vel tribus testibus fides fiat judici, ut ex eorum convenientia in testimonio dicendo aliisque ex circumstantiis infinitis, puta ex vultu, gestu, promptitudine aut hæsitazione &c. appareret, utrum fides iis habenda sit, nec ne. Unde prudentissime rescripsit Imperator Hadrianus Junio Rufino *l. 3. §. 3. ff. de*

de testibus. Nosti quæ crimina objecerit apud me Alexander Apro, quem, quia non probabat, nec testes producebat, sed testimonium uti volebat, quibus apud me locus non est, (nam ipsos interrogare soleo,) remisi ad Provincie Præsidem &c. Ergo hic utrumque oculum semper habebit Judex ad circumstantias facti, non primario respiciet ad numerum testium, neque etiam ad eorum dignitatem, sed sæpe uni non jurato plus credet, quam tribus juratis, etiam perjuro alias & facinoroso credet; sæpe plus credet rustico honeste viventi quam tribus hominibus in magna dignitate constitutis; Vilitatem personarum non ex carentia dignitatis sed ex vitæ genere æstimabit, utrum leno quis sit, utrum aleator, utrum caupo, utrum potantibus intemperantiæ vina præbeat &c. *Conf. l. 29. C. Ad l. Jul. de adult.* (ob quam immerito à multis male audit Constantinus, quasi ibi legem tulerit moribus Christianorum adversantem. *Vide Tesmari dissert. acad. 6. & ii. adde. Levit. XIX. v. 20.*) Uno verbo supremus judex nulli in materia testium certæ regulæ adstrictus est, sed prout res & æquitas postulat ipse determinabit.

Abusus regulæ: Artifici in sua arte credendum esse.

§. 55. Sed si nulla regula specialis esset officium judicis informans, forte illa esset, Artifici in sua arte credendum esse. Ego puto, nullam minus esse regulam quam hanc. H. e. hanc assertionem vel in universum falsam esse, vel certe infinitis exceptionibus esse obnoxiam, adeoque ineptam esse, ut regula nominetur. Falsissima est assertio, quatenus adhibetur in rebus Philosophicis, h. e. iis intellectualibus omnibus, quæ non sunt facti *vid. cap. 1. §. 35. & 42.* tunc enim æquiparanda est isti pseudocanoni, id pro verisimili habendum esse, quod ita videtur sapientioribus, de quo jam actum *d. cap. 1. §. 50.* Et sic nihil aliud est, quam credulitas ex præjudicio autoritatis orta. Graviter hunc errorem ad hominem disputans Arnobius Gentilibus objicit, *adversus Gentes lib. 2. p. m. 47. seq.* Quid illa de rebus ab humana cognitione sepositis, quæ conscribitis ipsi, quæ lectitatis, oculatâ vidistis inspectione, & manibus tractam tenuistis? Nonne vestrum quicumque est, huic vel illis credit auctoribus? non quod sibi persuaserit, qui

quis verum dici ab altera velut quadam fidei adstipulatione tutatur? Qui cunctorum originem esse dicit ignem aut aquam, non Thaleti aut Heraclito credit? qui causam in numeris ponit, non Pythagora Samio non Archita? qui animam dividit, & incorporales constituit formas, non Platoni Socratico? qui quintum elementum principalibus applicat causis, non Aristoteli Peripateticorum patri? qui ignem minatur mundo, & venerit cum tempus, arsurum, non Panatio, Chrysippo, Zenoni? qui individuus corporibus mundos semper fabricatur & destruit, non Epicuro, Democrito, Metrodoro? qui nihil ab homine comprehendit, atque omnia cæcis obscuritatibus involuta, non Arcesila, Carneadi? non alicui denique Academiae veteris recentiorisque cultori? Ipsi denique principes & predictarum patres seclorum, nonne ipsa ea quæ dicunt, sine creditis suspicionibus dicunt? Vidit enim Heraclius res ignium conversionibus fieri? concretione aquarum Thales? Pythagoras numeros ire? incorporales formas Plato? individuorum Democritus concursiones? aut illi, qui autumant, nihil posse omnino comprehendit, an sit verum, quod dicunt, sciunt? aut ipsum, quod definiunt, veritatis esse intelligunt pronunciatum? Sed quid hæc omnia ad nos? Multum utique pertinent, nam illa pseudo-regula: Artifici in sua arte credendum est, & in toto mundo Christiano regnat. Loco Thaletis, Heracliti &c. substitue Thomam, Scotum, Cartesium, Gassendum, &c. vel Athanasium, Augustinum, Calvinum, Bezam, Melanchthonem, Lutherum, Jacobum Andrea &c. & mutatis reliquis mutandis firmiter puta Athenagoram nostræ stultitiæ ista scripsisse, & verbis sequentibus singulos sectatores, persequentes aut hæretificantes eos, qui dissentiunt, increpasse: Cum igitur comperti nihil habeatis & cogniti, omniaque illa, quæ scribitis, & librorum comprehenditis millibus credulitate asseveretis duce, quam hæc est judicatio tam injusta, ut nostram dirideatis (calumniemini) fidem, quam vos habere conspicitis nostræ incredulitate communem. Sed sapientibus vos Viris, omnibusque instructis disciplinarum generibus creditis? nempe illis qui nihil sciunt, nec pronunciant unum: qui pro suis sententiis bella cum adversantibus conserunt, & pervicacia semper digladiantur hostili: qui dum alter alterius labefaciunt, destrunt, convelluntque decreta, cuncta incerta fecerunt,

nec posse aliquid sciri ex ipsa dissensione monstrarunt. En vivis coloribus depictum statum fidei nostræ Philosophicæ, irrationalis illius, Pythagoricæ, carbonariæ & ex regula illa deductæ: artificii in sua arte credendum est: quæ & diligentissime inculcatur in tota præfatione Formulæ concordiæ,

*An obtineat
in questionibus
facti?*

§. 56. Sed nec in questionibus facti sive pure historicis, sive judicialibus assertio de fide artificii tribuenda, habenda erit pro regula. Nam initio hæc regula alia regula opus habebit, ex qua dijudicetur. utrum hic, qui testimonium de arte dicit, sit artifex. Multi Doctores sunt, pauci docti. Multi in vita civili pro artificibus habentur & magistris, qui in arte tamen vix sunt tyrones. Deinde esto: Hic est genuinus artifex, bene intelligit, de quibus testatur, quæstio est, utrum velit vere testari? Cur vero nollet? quia interesse habet. Taxat artifex rem artificialem. Testatur officialis de re coram se gesta. Carius taxabit artifex, si putat, quærentem similem rem ab ipso emere velle, vilius, si credit rem vendi debere. Testabitur officialis, prout expediet conservandæ suæ autoritati, aut consequendo dono promisso. Væ ergo summo judici regulam in fide juridica sibi præscribenti: Artificii in sua arte credendum esse. Væ ipsi, si credat Bartolo apud Dn. Eisenhart. de fide historica cap. 10. §. 8. putanti, *Artificum dicta non adhiberi ad testificandum proprie, sed ad judicandum secundum peritiam artis.* Pretia rerum, gesta coram quocunq; officiali, attestata de proprietate v.g. ædium, de agri-
mensione &c. res facti sunt, & verum adeo testimonium artificum. Imo si non esset, sed judicium Philosophicum forte in mente habuit Bartolus, non attendere deberet judex ejusmodi attestata per dicta §. præced. Et falsum adeo erit dictatum doctorum indiscrete spectatum ap. eund. Dn. Eisenhart. d. l. §. 9. *plenam fidem facere scripturam officialis & personæ publicæ autentico sigillo munitam, si decori non possit, sigillum non esse adulterinum &c.* Nam fidem quidem faciet sigillum, quod officialis ista scripserit. Utrum vera scripserit, sigillum nunquam probabit, quamvis ex illa falsa opinione Doctorum forte provenerit commune proverbium nostratum: *ja wenn ein Brieff und Siegel darbey stünde.*
§. 57. Ha

§. 57. Hactenus de principe. Judicem inferiorem quod *Judici infe-*
 attinet, in plerisque libertas eidem relinquenda, ut regulis certis *rioni inple-*
 fidei adstrictus non sit. Sed nonne reclamant praxis? Nonne *risque liber-*
 reclamant tot integra volumina Mascardi de probationibus? non *tatem judi-*
 reclamant allegationes quotidiana advocatorum in positioni *candi de fide*
 bus? Non reclamant denique omnes pene judices, regulas istas, *in Jure Ro-*
 ut capisra sequentes? Sit ita, modo non reclamet ratio, & ratio *mano relin-*
 nem hac parte secutum Jus Justinianum, quod utinam a no- *qui,*
 bis hac parte in observantiam esset introductum. Ergo age,
 terreamus turbam pragmaticorum nube legum. Ita quidem est,
 & Modestinus & Callistratus l. 2. §. 3. pr. ff. de testibus dicunt, exami-
 nandam esse in testimoniis dignitatem, fidem, morem, gravitatem, di-
 vitias, inimicitiam &c. addit etiam Modestinus, testes adversus
 fidem suam testationis vacillantes, audiendos non esse; & Callistratus,
 si careat suspitione testimonium vel propter personas vel propter cau-
 sam, admittendum esse; in eo tamen decepti sunt pragmatici,
 quod putarunt, Jctos hic voluisse regulas de fide judicum præ-
 scribere, cum sint saltem admonitiones & observationes de ca-
 vendo seu cautela. Non observarunt pragmatici, aut observare
 noluerunt, quæ Callistratus statim d. l. 3. §. 1. 2. & 4. ex rescriptis
 imperatoris Hadriani notavit; judicem magis scire posse (quam ut
 regulæ ei a principe præscribantur) quando fides habenda sit testi-
 bus, qui & cujus dignitatis & cujus estimationis sint: & qui simplici-
 ter visi sint dicere, utrum unum eundemque meditatum sermonem at-
 tulerint, an ad interrogata ex tempore verisimilia responderint. Item:
 quæ argumenta ad quem modum probanda cuique rei sufficiant, nullo
 certo modo satis definiri posse: sicut non semper, ita sæpe sine publicis
 monumentis cujusque rei veritatem deprehendi; alias numerum testium
 alias dignitatem & auctoritatem alias velut conscientem famam confir-
 mare rei, de qua quaritur, fidem; Ergo judicem non ad unam proba-
 tionis speciem (per regulas) alligari debere, sed ex sententia animi
 sui ipsum estimare oportere, quid aut credat, aut parum probatum
 esse opinetur. Notat & Arcadius Jctus l. 1. §. 2. ff. eod. constitutioni-
 bus Principum arbitrio judicis esse relictum, ut cum tantum numerata
 testium

testium evocari patrentur, quem necessarium esse putaverint, ut ef-
frenata potestate ad vexandos homines superflua multitudo protraba-
tur. Notat Papinianus l. 13. eod. calumnia damnatos etsi legibus
non sint intestabiles, tamen id quod legibus omissum sit, non omitten-
dum esse religione judicantium, ad quorum officium spectet, ejus quo-
que testimoniis fidem, quod integra frontis homo dixerit, perpendere.
Notat Ulpianus l. 1. §. 23. 24. 25. *Questioni fidem non semper, nec ta-
men nunquam habendam. Etenim rem esse fragilem & periculosam.*
*Nam plerosque patientia sive duritia tormentorum ita tormenta con-
temnere, ut exprimi eis veritas nullo modo possit: alios tanta esse impa-
tientia, ut in quovis mentiri, quam pati tormenta velint. Præterea ini-
micorum questioni fidem haberi non debere, quia facile mentiantur, nec
tamen sub prætextu inimicitiarum detrahendam esse fidem questioni.*
*Adeoque causa cognita (i.e. probe secundum circumstantias confi-
derata judici pro libero ejus arbitrio) fidem habendam, aut non ha-
bendam esse. Et exinde infert §. 26. d. l. 1. fidem etiam quandoque la-
tronibus in eos, qui eos tradiderunt, habendam esse. Conf. l. 8. l. 9. pr. l.*
10. §. 5. eod. Admittebatur etiam olim ex arbitrio judicis unus tes-
tis arg. l. 12. ff. de testibus l. 9. §. 1. C. eod.

*Quod ulte-
rius ex Cice-
rone illustra-
tur.*

§. 58. Quamvis vero una cum auctoritate juris simul & ratio-
nes hinc inde in ipsis legibus fuerint allatae, cur nec populus Ro-
manus, nec Imperatores putaverint Judici de modo fidei haben-
dæ regulas præscribi debere, & idem vel maxime ex deductis
cap. 1. appareat, non tamen possum omittere, quæ eam in rem
graviter Cicero differit in Orat. pro M. Fonteio. Si hoc iudices præ-
scriptum lege aut officio putatis, testibus credere, nihil est, cur alius alio
judice melior aut sapientior existimetur. Unum est enim & simplex au-
rium judicium, & promiscue & communiter stultis ac sapientibus ab
natura datum. Quid est igitur, ubi elucere possit prudentia? ubi discerni
stultus auditor & credulus ab religioso & sapienti iudice? nimirum il-
lud, in quo ea quæ dicuntur a testibus conjectura & cogitatione tra-
duntur, quanta auctoritate, quanta animi æquitate, quanto pudore,
quanta fide, quanta religione, quanto studio estimationis bene,
quanta cura, quanto timore dicantur. Et paulo post: Fuit iudici-

bis

bus divinum ac singulare consilium, qui se non solum de re, sed etiam de accusatore, de teste judicare arbitrabantur, quid fictum, quid a fortuna ac tempore allatum, quid prætio corruptum, quid spe aut metu depravatum, quid a fortuna ac tempore allatum, quid spe aut metu depravatum, quid a cupiditate aliqua aut inimicitia profectum videretur. Quasi judex non amplectitur omnia consilio: non animo ac mente circumspiciet: si, ut quidque ex illo loco dicetur, ex oraculo aliquo dici arbitrabitur: profecto satis erit, id quod dixi antea, non surdum judicem huic muneri atque officio præesse. Nihil erit, quamobrem ille nescio quis sapiens homo ac multarum rerum peritus ad res judicandas requiratur. Erat adeo tum temporis argumentorum artificialium seu colorum usus maximus, & certe longe major ac hodie, ubi judex dictis testium fere uti glebæ adscriptus hæret, quod non solum Demosthenis, Ciceronis aliorumque Rhetorum orationes, sed & Senecæ & Quintiliani declamationes, atque ejusdem Quintiliani institutiones oratoriæ tantum non ubique loquuntur. Quare & in ead. oratione pro Fontejo Cicero urget, adversarium simpliciter testibus Fontejo inimicis inniti, nihil ei in duabus actionibus obiectum esse, quo significari vestigium libidinis, petulantiae, crudelitatis audacia possit, non modo nullum facinus ejus fuisse prolatum, sed ne dictum quidem aliquod adversarios reprehendisse.

§. 59. Quamvis vero ex legibus Romanis modo allatis appareat, adhuc Imperatorum Ethnicorum tempore judicis officium circa fidem probationum satis laxam fuisse, nullum tamen est dubium, quin idem tempore Reip. liberæ adhuc laxius fuerit. Refert Gellius Noct. Att. lib. 14. cap. 2. ex M. Catone, ita esse a majoribus observatum, ut si quod inter duos actum est, neque tabulis neque testibus planum fieri posset, tum apud judicem, qui de ea recognosceret, uter ex iis vir melior esset, quaereretur. Unde Cato intulit, si reus esset homo suspectæ fidei, etiam actore non probante reum debere re condemnari. Sed Gellius tamen, Favorino licet suadente, ut simile quid tentaret in causa simili, sub Imperatoribus facere noluit. vid. l. 10. ff. & C. de testibus. Juravit tamen sibi non liquere, ne scilicet reum absolveret, & actorem sic calumniæ damnaret. Hiuc patet, licuisse judici etiam sub Imperatoribus sub jura-

Libertas Ju-
dicis laxior
tempore
Reip. libera
quam sub
Imperatoribus:
Judex
in re dubia
sententiam
suspendere
potebat.

mento abstinere a dictione sententiæ definitivæ, quem morem ex Cicerone & Valerio Maximo, latius probat Phil. Caroli in animadvers. ad d. l. Gellii, ejusque fragmentum adhuc extat in l. 36. ff. de re judic.

*Restrictio fi-
dei judicia-
lis, ut qui-
dam testes
fidem non
facerent.*

§. 60. Non tamen omnino libera judicis potestas, sed quibusdam regulis adstricta erat, non tam quando fides habenda esset, quam quibus non esset. Non admittebantur enim nec interrogabantur, quibus interdicebatur testimonium l. 1. §. 1. de testibus, scil. impuberes, judicio publico damnati, qui in vinculis custodiaque publica sunt, qui se locaverit, ut ad bestias pugnaret, quæ palam quæstum fecit, qui pecuniam accepit de testimonio dicendo vel non dicendo, quique testimonium jam in eundem reum dixerat, item testes accusatori domestici &c. l. 3. §. 5. l. 15. l. 23. ff. de testibus l. 1. §. 3. ff. de quæst. (Nam quod nemo testis esse possit in propria causa, d. l. 10. ff. & C. de test. magis ex natura judicialis negotii est, quam ex dispositione legis civilis.) In his ergo differt fides juridica ab historica. In hac enim testes tales non semper & ubique rejiciuntur, sed ex aliis causis cognoscitur, utrum verisimilia dixerint nec ne. Præprimis cum & testes ejusmodi quandoque in judiciis admitterentur, & ea cautio tum judicibus præscriberetur. l. 1. C. de questionibus.

*Ulterior re-
strictio, ne
uni testi, neve
testibus in ju-
ratis creda-
tur.*

§. 61. Sub imperatoribus Christianis illud videtur originem sumsisse, ut testibus non juratis non crederetur. Nam Constantinus M. primus id constituisse legitur, l. 9. pr. C. de testibus. Eadem lege §. 1. etiam primus constituisse videtur, ut uni testi non credatur, quamvis id displiceat Jacobo Gottofredo ad l. 3. Cod. Theod. de fide test. & instr. sed absque sufficientibus rationibus. Viderur & de primo dubitare, & malle, ut Constantinus dicatur id saltem primus jussisse, ut testes ante testimonia jurent. Mihi vero videtur constituisse utrumque. Etsi enim Cicero pro Fontejo & passim juramenti testium, & formulæ jurandi, (conf. Hatom. ad d. orat. pro Fontejo p. m. 474.) mentionem faciat, tamen istud juramentum testium olim magis consuetudinis quam necessitatis, & forte solum in causis criminalibus fuisse videtur, quia judices id remittere poterant. Vjd. Valer. Max. l. 2. §. ult.

ult. exempl. ult. ibique Thys. in notis. Ex quo loco Valerii etiam illud patet, olim testes post dicta testimonia iuramenta præstitisse. *Conf. Cicer. lib. 1. ad Attic. Epist. 16.* Forte huc pertinet etiam, quod Cicero in orat. pro Fontejo meminit, L. Crassi tantam fuisse auctoritatem, ut ejus sermo etiam testimonii auctoritatem habuerit. Sed nec lege divina unquam constitutum legimus, ut testes jurent. *vid. Deut. XIX. v. 15. & seq. & Histor. Susanna.* Scilicet arcebat Judæos a falso testimonio etiam injurato gravis pœna in falsos testes statuta *vid. Deut. XIX. v. 19. 20.* Romanos vero, quod legibus XII. Tabb. caveretur, ut falsus testis de saxo Tarpejo deiceretur. *vid. Rittersb. ad LL. XII. Tabb. class. 2. cap. 6. p. 50.* Gravissime Gellius Noct. Attic. l. 20. c. 1. An putas Phaverine, si non illa etiam legis XII. Tabb. de testimoniis falsis pœna obsolevisset, & si nunc quoque, ut antea, qui falsum testimonium dixisse convictus esset, e saxo Tarpejo deiceretur, mentituros fuisse pro testimonio tam multos, quam videmus? Hæc omnia vero, in quibus fides juridica a fide historica iterum differt, si quis ad fidem historicam applicare & ibi testes minimum duos juratos postulare vellet, annon ineptiret?

§. 62. Et hæc quidem jure Romano. At Jure Canonico, *Restrictio si-* quod totum in praxin deductum est, quodque moribus Ger- *dei Judicia-* manix magis observari, quam Jus Romanum, ex rationibus infi- *lis per jus* nitis, hic tamen non expediendis persuasi sumus, aliæ adhuc dif- *Canonicum.* ferentix inter fidem historicam & juridicam introductæ sunt. Etsi enim & hic non omne arbitrium judici fuerit ademptum, *vid. Lancellet. Instit. Jur. Canon. lib. 13. tit. 14. §. 8. 25. & ult.* a tamen non solum inhabilitas testium latius fuit extensa, v.g. ut nullus infidelis, nec Judæus nec paganus, nec hæreticus contra Christianum deponens admittatur, *Lancellet. d. l. §. 15. ibique Zieglerus,* sed & regula Juris civilis de uno teste non admittendo limitationem recepit, ut pro diversitate circumstantiarum modo juramentum suppletorium, modo purgatorium adhibeatur, & ita tres probationum species Juri Romano incognitæ, plena, semiplena, & minus semiplenæ, in forum illatæ sunt. *Lancellet. d. l. §. 8. 33. 34. 35. 36. & Lib. 4. tit. 2.* quæ quamvis analogiam quan-

(cujus inquisitio a fide historica dependet,) sed qualis jam sit & sapissime quis fidem de actionibus præteritis ejus præconceptam refutare possit vita præsentis proba. Hinc in fide juridica plures adduntur cautiones juramentorum, indiciorum, corporis delicti &c. quibus omnibus ob dicta non opus habet fides historica. Nec etiam historicus aut lector ob deficientem autoritatem judicalem eas adhibere posset.

Sæpe contrariam esse fidem historicam fidei juridicæ.

§. 65. Nova autem exinde oritur differentia quoad effectum inter fidem judicalem & historicam, quod sæpe in uno eodemque facto discrepet fides juridica a fide historica, non solum si opinionem judicis & reliqui populi diversam spectes, sed & in iudice ipso diversam ejus considerationem secernas. Aliter enim credere potest vel debet, ut iudex, aliter ut homo ratione sua præditus. Ita v. g. quoad prius Cicero in orat. pro Fonteio, publice coram populo asserere ausus est: *Publium Rutilium quidem damnatum esse a iudicibus, Ciceroni tamen eum videri inter viros optimos & innocentissimos esse numerandum.* Ita quoad posterius sæpe accidit, ut iudex tanquam iudex & fide juridica cogatur absolvere reum, qui juramento se purgavit, cum tamen gravissimæ rationes adsint, fide historica habendi hunc reum pro vere nocente &c.

Errores ex confusione utriusque fidei a iudicibus sæpe commissi

§. 66. Quod si quis dicta hætenus accuratius mente perpendat, patebit, sæpius ex confusione hucusque communi fidei juridicæ cum historica & ex nimia fiducia regularum juridicarum hætenus multam occasionem datam esse, ut tum iudices, tum historici ipsi insignes errores committere sint soliti. Ita sæpe accidit, ut in collegiis juridicis vel alias etiam contra leges ex æquitate aliqua cerebrina, quasi sermo esset de fide historica, sub prætextu, quod lex præscripta sit injusta, vel ad fidem iudici faciendam insufficiens pronuncietur. Alii contra iudices strictè nimis legum verbis & cortici adhærent, non reputantes, quod iudex præter regulas determinatas debeat instructus esse prudentia fidei historicæ, quia sapissime in iudiciis ejusmodi casus occurrunt, qui regulis judicialibus non sunt determinatæ. Maxime autem ea prudentia opus foret in causis criminalibus, ubi nimis frequens ignorantia iudicum regulis juridicis in toto processu, & vel maxime in formandis articulis & sententiis, irrationabiliter inhærentium, in causa est, aut occasionem dat, ut condemnentur innocens, & absolvatur nocens &c.

Item & ab historicis.

§. 67. Similiter dum Historici de fide historica inter se disceptant, sapissime absque iudicio & impertinenter allegant regulas ad fidem juridicam pertinentes, v. g. historico de se ipso quid narranti, non esse credendum, tanquam testi in propria causa, per juro homini nihil credendum, non credi testi injurato, non adesse duos testes omni exceptione majores, &c. Ita si quis v. g. Hutteri Concordiam concordem legat, in singulis fere paginis ejusmodi insignes errores deprehendet. Conf. & refutationem historiæ Peucerianæ apud Dedekennum &c. Sed hæc omnia distinctius ostendere aliorum curæ relinquimus. Nobis suffi-

ciat, fontes & origines tam frequentium & communium errorum perspicue & distincte indicasse.

Thomasius, Christian,

Dissertatio de fide iuridica

Hala 1699

4 Diss. 265#Beibd.11

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10797793-6

VD17 1:007227Q